

artil·letres

Núm. 34 - Castellar del Vallès - Març, 2002

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Tracció integral intel·ligent GOLF

Nou Golf TDI 130 CV 4 Motion. Màxima adherència sobre qualsevol superfície

Golf 4 Motion

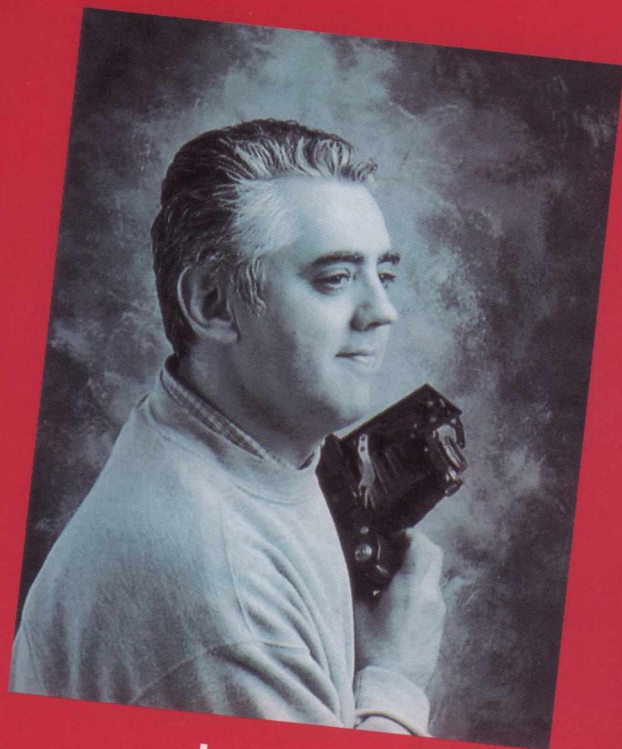
www.4motion-es.com

TESPEREMA

Sarsa Vallès, S.A.

Av. Santa Eulàlia, 53 - Tel. 93 731 88 28 - 08223 Terrassa
Ctra. Sabadell-Castellar, km 6,4 - Tel. 93 714 44 40 - 08211 Castellar del Vallès

Fotografies

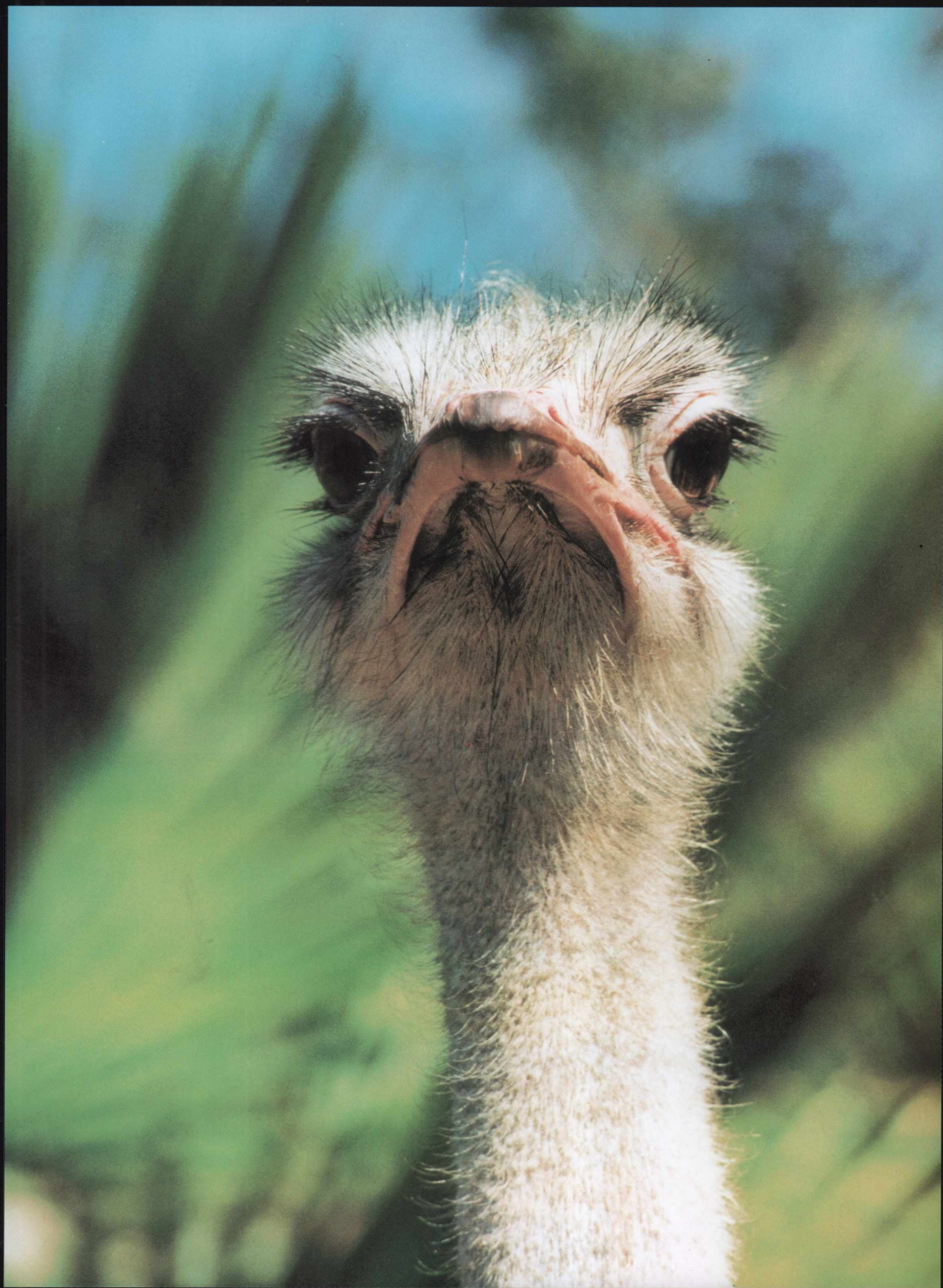
Jaume Muntada
(Castellar del Vallès, 1963)

Paral·lelisme (Blanes)

Georgina

Seduint amb la mirada

Pilota i piscina

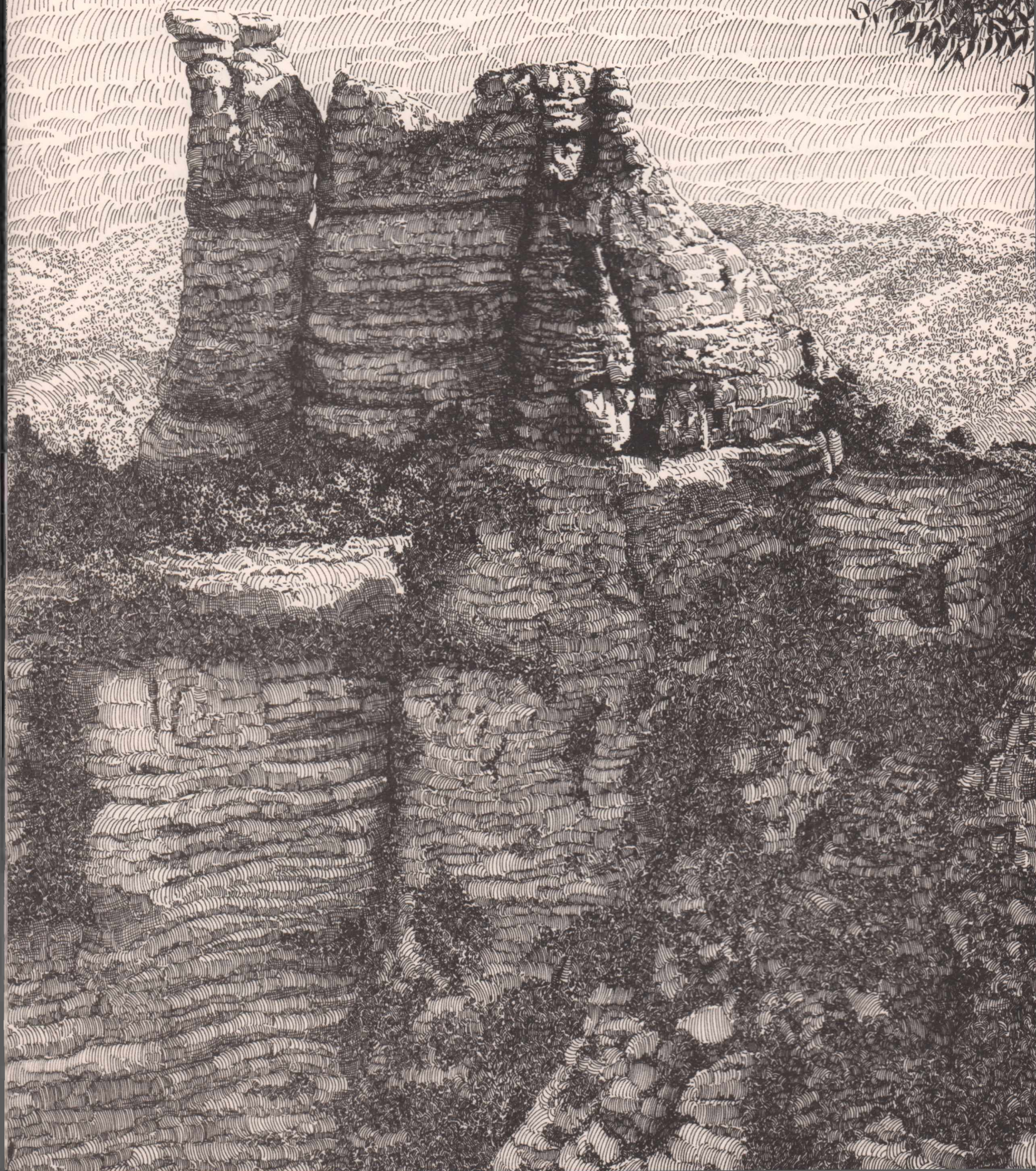

Gegants de Castellar

Stewart Conn / Anna Crowe

Dos poetas escocesos a la Mola

Versió catalana de Miquel DescLOT

STEWART CONN

LA MOLA

For Miquel Desclot

Formerly for pilgrims, you tell us, these steps expertly cut in the steep slope now double as mule-track and tourist-trail. Sure enough, at the Fountain of the Elder Tree we meet a deft-footed team threading its way down, driven by a long-haired boy in red chinos, in their midst, an almost pure white mare.

At the summit, Montserrat's «Fingers of God» fleetingly visible, we enter the monastery, austerity in stone. Above the altar, Saint Llorenç grips his grill: «*Turn me over, that side is done*». Then we lunch in an aroma of fines herbes, heady red wine. All too soon, we ready ourselves for the return journey.

Now in shadow, a rocky outcrop conjures the dragon it is named from - a legendary chevalier having gripped its scaly talons, to bring both crashing. The ascending pack-train meets us, panniers now laden; athwart the leader, a crate of champagne. Their reek follows us all the way down.

Satisfying from the car-park to look back at where we have been; the pantiled huddle a speck on the skyline, the dark conglomerate not Scottish but Catalan - wild boar rather than red deer country. And suffusing the air like a fragrance, your poetry and translations: love and tradition borne... Petrarchan.

LA MOLA

A Miquel Desclot

Abans per als romeus, ens dius, aquests graons tallats en el pendís, són ara per a les mules i els turistes. Sobre de la Font del Saüc topem de fet una rècula destra que ara baixa amb un xicot de pantalons vermells; al mig, hi ha una femella del tot blanca.

Al cim —els dits de Déu de Montserrat rere la boira— entrem al monestir: austera pedra. Sant Llorenç aferra la graella: “Gireu-me, d’aquest flanc ja estic prou fet”. Dinem en una aroma d’herbes, de vi guerrer. Massa aviat ens cal començar a emprendre la tornada.

Ara ombrívola, enllà, la roca erecta conjura el drac del qual ha pres el nom —el mític comte arrapat a les urpes fins que cauran tots dos. Ara trobem els muls que pugen amb les sàrries plenes; el primer, du una caixa de xampany. L’olor acre ens segueix tot el camí.

Quin goig, des de l’aparcament, mirar cap on érem; el cim, cofat de teules, és un negrall, el gris conglomerat català, no escocès. Qui hi senyoreja és el senglar, no el cérvol. I omplint l’aire, com perfum, els teus versos i versions: amor i tradició... fets petrarquistes.

Pàgina anterior: La Castellassa de can Torres, fragment, dibuix (1984) de Francesc Daví

A YEAR TO THE DAY

For Anna Crowe

Remember our setting out early
from *the Plaça de Catalunya*,
for Miquel to lead us up *La Mola*?
By musky evening, to be
in so many ways blessed.
Not just the fragrance of sage and pine,
the latticed views of the valley,
Montserrat shawled in mist, but access
by way of his mountain to another
culture; the autumnal colours
a harvesting in heart and mind;
a new comradeship to treasure.
Since then our world, spinning
out of control, has seen unleashed
a fiery beast more
barbarous than that slain
over *la Cova del Drac*,
doing the innocents down.
Our thoughts as never before
turning to the safety of loved ones,
in calm recollection we cling
to such moments of exhilaration
as those shared, the day we were
privileged visitors, ascending in pure air.

20.11.2001

RAMBLA DE CANALETES

For a while I wonder whether the one
thing Barcelona lacks is a river.
Till I learn that the line of the Ramblas
(*rambla* being Arabic for «riverbed»)
was a watercourse once, the gully
of a stream draining the city,
a moat turned into a sewer as building
progressed: in due course filled in
and driven underground where it remains
to this day, except that after heavy rain

UN ANY DESPRÉS, DIA PER DIA

A Anna Crowe

¿Recordes el matí, en trobar-nos
a la Plaça de Catalunya
perquè en Miquel ens portés a la Mola?
I en ser al vespre olorós, sentir-nos
benaaurats per tal munt de coses.
No tan sols la fragància de pi i sàlvia,
les vistes entramades de la vall,
Montserrat embolcat de bromes,
ans l'accés pel camí de la seva muntanya
fins a una altra cultura; els colors tardorals,
aplegant-se en collita en el cor i la ment;
una nova companyonia per servir.
Des de llavors, el nostre món, giravoltant
sense control, ha hagut de veure desfermada
una víbria de foc més bàrbara
que aquella que moria
enllà de la Cova del Drac,
que abat els innocents.
Amb tots els pensaments, com mai abans,
fits en el benestar dels estimats,
en la pau del record ens aferrem
a moments tan vivificants
com aquells compartits el dia que, sortosos
visitants, ascendíem aire amunt.

RAMBLA DE CANALETES

Un moment penso si la sola cosa
que falta a Barcelona no és un riu.
Fins que he vist que la línia de les Rambles
("rambla", en àrab, vol dir "llera de riu")
era abans un curs d'aigua, torrentera
del corrent de desguàs de la ciutat,
un fossat convertit en claveguera
amb el temps: amagada sota terra,
on encara roman a hores d'ara,
a desgrat que, després d'un gran aiguat,

it can come bubbling up the gratings
of the drainage-system. To this the young
are joyfully oblivious: witness the carefree
laughter of those couples oh so happily
cavorting by the fountain - the logo
on their t-shirts: *«Go with the flow!»*

pot ressorgir bombollejant per entre
les reixes del clavegueram. Això
no ho recorda la joia dels més joves:
veieu el riure d'aquestes parelles
fent barrila a la font; duen escrit
en samarretes: "Seguiu el corrent!"

SIGHTINGS

I

Leaving my varilux glasses on the plane
and hearing they have not been handed in
I wonder who else shares my vision,
the same precise distance from nose to ear.
I am also concerned at the expense. But more
positively, trust my carelessness may bring
some Tiresian insight, by way of recompense.

II

Just off the Ramblas, where we've been
repeatedly warned to beware of Moroccan
pickpockets, I give a squatting beggar
with a white stick and a mug between
his knees a wide berth. As I move on
my lasting impression is of dark glasses
and behind them, far from sightless eyes.

III

The Library through the wall from where
I am staying used to be a Hospital.
As I shower on my first night I hear
a juddering far below - a blind man
trying to make a getaway? At dawn
I peer out: the creaking shutters opposite
inch slowly up, like armadillos...

IV

Topping the ceramic façade of Gaudí's
Casa Batlló, in the Passeig de Gràcia,
see zigzagging the spine of a dragon.
And as though clinging to a cliff-face,
balconies with railings of beaten steel
so curved the windows could be eyes
about to set out for a masked ball.

ULLADES

I

M'he deixat les ulleres a l'avió
i en saber que ningú les ha tornades
penso qui deu tenir la meva vista
i el meu mateix tirat de nas a orella.
També em dol la despesa. Però alhora
confio que la descurança em doni,
per compensar, una perspicàcia de Tirèsies.

II

En sortir de la Rambla, on ens han dit
d'estar a l'aguait dels lladres marroquins,
esquivo un mendicant que veig per terra
amb bastó blanc i un pot entre els genolls.
Continuant enllà, m'enduc la imatge
d'unes ulleres fosques, i al darrere
uns ulls gens sospitosos de ceguesa.

III

La Biblioteca, enllà de la paret
d'on m'estic, era abans un Hospital.
En dutxar-me, la nit primera, sento
un sacseig allà baix... ¿un cec, potser,
intentant escapar-se? A l'alba, guipo:
les persianes, cruixint, a l'altra banda,
s'obren a poc a poc, com armadillos.

IV

En el teulat ceràmic de Gaudí,
a la casa Batlló, al Passeig de Gràcia,
guaita zigzaguejar el crestaill d'un drac.
I, talment aferrats al mig d'un cingle,
els balcons amb arrambadors de forja,
tan recorbats que els vidres semblen ulls
a punt d'anar-se'n cap a un ball de màscares.

ANNA CROWE

ENCOUNTERS ON LA MOLA

For Miquel DescLOT and Stewart Conn

I'm prising pebbles from this huge massif,
nuggets of sound that melt like hailstones
on the tongue. A taste of iron and thyme.

And this is November, *sense ocres*,
that cold *llevant* of yours blowing
as the three of us climb *La Mola*—

until today a paper landscape;
the dictionary bursting into leaf
as *l'olivarda*, *moixera*, *eufòrbia* unfurl

from the dark page as *fleabane*, *whitebeam*,
spurge. Today my tongue's boot-heavy,
stumbling and clattering in a scree of language:

trying to shape *Els Plecs del Llibre*,
El Cavall Bernat, like battling with Titans;
conglomerate's *Goyesques*; incubi

of war. And here is a dog, masked like a wolf,
who escorts me along a track to where I'll glimpse
the jagged ridge of *Montserrat* swimming

in cloud; a reef in a sea of history
I've yet to navigate. But *Sant Llorenç*
is a tiny ship whose bare nave shelters us;

the dark simplicity of the romanesque
a language we understand. Hunger, too,
we speak, and we can eat here, amazingly.

Hemmed-in by steamy windows, we grow warm
with rough red wine and beans and *botifarra*.
And *Billy Budd* has crossed the sea of mist

and come alongside; that music melancholy
in the wind's voice. And this his brother, perhaps,
this lad in scarlet jeans we meet, leading

a string of mules and donkeys up to the monastery.
Laden with heavy packs that will replace
the food we ate, the wine, they feel their way

between rocks on dainty hooves. Standing aside
for them, we're humbled; absolved and somehow lightened,
as we resume our path down to the car.

ENCONTRES A LA MOLA

A Miquel DescLOT i Stewart Conn

Aixeco còdols d'aquest gran massís,
perles de so que es fonen com granissa
a la llengua. Regust de ferro i farigola.

I això és el novembre *sense ocres*
i el teu fred *llevant* bufa
mentre tots tres pugem cap a la Mola,

fins avui un paisatge de paper;
el diccionari d'un plegat treu fulla
quan *moixera*, *olivarda*, *eufòrbia* s'obren

a la pàgina fosca com a *whitebeam*, *fleabane*,
spurge. Avui tinc la llengua molt feixuga,
se m'entrebanca en un tarter de llengua:

prova de donar forma als *Plecs del Llibre*,
el *Cavall Bernat*, com batent-se amb els Titans;
Goyesques del conglomerat; incubes de guerra.

I heus aquí un gos, amb cara com de llop,
que m'acompanya fins on puc guaitar
l'oscat cretall de *Montserrat* flotant

en la broma; un escull en una mar d'història
que encara he de solcar. Però aquest *Sant Llorenç*
és una nua nau que ens arrecera;

la fosca senzillesa del romànic
és una llengua que entenem. També la gana,
que fins parlem, i aquí, oh sorpresa, es pot menjar.

Closos per vidres entelats, ens escalfem
amb tosc vi negre i mongetes amb *botifarra*.
I *Billy Budd* travessa el mar de bromes

i ens ve al costat; aquesta música melangiosa
és a la veu del vent. I aquest és son germà, potser,
el noi dels jeans vermells que ens hem topat guiant

la rècula de mules cap al monestir.
Carregades amb grans fardells per reposar
el que hem menjat i el vi, van fent camí

entre rocs amb peülles delicades. Fent-los pas,
ens fem humils; absolts i com alleugerits,
reprenem el camí que ens porta al cotxe.

PLAÇA REIAL, BARCELONA

Sunday morning, 11 a.m., and already
the cafés under the cool arcades are busy,
waiters with napkins and clinking trays
weaving fragrant vapour-trails between tables.
And a young man and a girl
lean towards each other over the coffee-cups,
their faces bright and serious with joy.

Out of the sun, the stamp-market
is in full swing: old, old men,
bright-eyed under their berets,
argue furiously with other old men
who lean over sheets of cellophane
to squint at tiny squares of paper
the colour of faraway places.

A postage-stamp is like a kiss:
a small, ephemeral thing that brings together
two separate worlds; a Puck
that puts a girdle round the earth
and cancels time.

The Plaça Reial
is a dazzle of sun, a freshly starched napkin;
a postage-stamp, magnified,
with a fringe of palms for perforations,
and stamped and stamped with life.

Across the square an old man sits,
leaning his back against one of Gaudí's lamps;
on the leather bag at his feet a scatter
of silver coins: the bright profiles
of kings and queens.

And the lovers leave
and stroll out into the flow of the Ramblas,
the common coin of love
held tight in their clasped hands;
their happiness newly-minted.

IN THE ALFÀBIA GARDENS

Every year there are more villas,
each with its pool
set like a turquoise or aquamarine;
as you drive past the golf-course
with its sprinklers going at noon,
seeing how trees

PLAÇA REIAL, BARCELONA

Diumenge al matí, les onze, i ja
són plens els cafès sota els frescos porxos,
els cambrers amb tovallons i safates dringadisses
teixint torterols fragants de taula a taula.
I un noi i una noia
acosten els ulls per sobre les tasses de cafè,
amb cares lluminoses d'alegria.

A l'ombra, el mercat de segells
fa el ple: homes vells, molt vells,
d'ulls espurnejants sota la boina,
discuteixen asprament amb altres vells
que s'inclinen sobre fulls de cel·lofana
per distingir en menuts quadradets de paper
el color d'indrets llunyans.

Un segell de correus és com un petó:
una cosa petita i efímera que ajunta
dos mons separats; un Puck
que posa un cinyell al volt de la terra
i anul·la el temps.

La Plaça Reial
és un enlluernament, un tovalló emmidonat de fresc,
un segell de correus, molt ampliat,
amb un serrell de palmeres com a perforacions,
i segellat un cop i un altre per la vida.

A l'altre cap de plaça hi seu un vell,
repenjat en un dels fanals de Gaudí;
a la bossa de cuir, als seus peus, un escampall
de monedes argentades: perfils brillants
de reis i reines.

I els enamorats se'n van
i s'endinsen al corrent de la Rambla,
amb la moneda comuna de l'amor
ben serrada entre les mans closes;
amb el seu goig encunyat de tot just.

ALS JARDINS D'ALFÀBIA

Cada any hi ha més vil·les,
cadascuna amb la seva piscina
encastada com una turquesa o una aiguamarina;
en conduir arran del camp de golf
amb els aspersors engegats al pic del migdia,
en veure els arbres

are shedding their leaves in May,
aware of the water-table
silently dropping,

you keep on harking back
to a spring that never,
even in the hottest summer, fails;

hearing the ghosts of three water-mills
still prattling in the splash
of fountains in Alfàbia's gardens;

vocabulary bundled
in runnels, conduits, cisterns;
gutturals of a banished tongue

that sang through *sènies* and *assuts*
pour clamorous from *alfàbies*;
are stored like memory in stone *aljubs*.

And you remember how their word
for a misshapen pearl
means *drop of water*;

a people who prized
water above gold;
their language cursive,

shaped like the meniscus' curve
over the brimming cup
held out to a stranger.

Walking beneath the palms they planted,
where pool after pool drops down,
you reflect how water everywhere

underwrites everything:
the damask-rose, smelling of mercy,
the pomegranate's globes

packed tight with justice;
the pergola's arabesques of spray,
geometry like an idea of perfection.

And from the *glorieta* you can hear
Alfàbia's perimeters brim over
into fig and almond orchard;

water's acoustic flowing into
pasture for grazing sheep, into
the sweet and constant trickling of their bells.

perdent la fulla en ple maig,
en sentir el nivell de l'aquífer
davallant en silenci,

torneu una vegada més
a aquella font que no s'estronca
ni els estius més ardents;

en sentir els espectres de tres molins
xerrotejant encara en els xarbots
de les fonts dels jardins d'Alfàbia;

vocabulari acarrerat
per rierols, conduccions, cisternes;
guturals d'una llengua foragitada

que cantaven en *sènies* i en *assuts*,
brollaven, clamorosos, de les *alfàbies*,
i ara reposen com records en *aljubs* de pedra.

I recordeu que la seva paraula
per a una perla esguerrada
significa *gota d'aigua*;

un poble que preava
l'aigua per damunt de l'or;
la seva llengua cursiva,

en forma de menisc
sobre la copa plena
oferta al foraster.

En caminar sota les palmeres que ells plantaven,
on estany rere estany s'escola,
penseu que pertot l'aigua

ho abona tot:
la rosa damasquina, olorosa de pietat,
les esferes de la magrana

totes estretes amb justícia;
els arabescos de ruixim de la pèrgola,
la geometria com una idea de perfecció.

I des de la *glorieta* podeu sentir
com els perímetres d'Alfàbia sobreixen
cap al figueral i l'ametlleral;

i l'acústica aquàtica flueix
endins del prat de les ovelles, ben endins
del rajolí dolç i constant dels esquellins.

WEDDING-DRESS

After *Vestits de Ceba*—photographs by Toni Vidal
For Jessy and Andy

I'm sewing you a dress of onion-skins—
taffeta scraps from Ridley Road; glitter
of gold in Hackney's *festival of litter*.
Their tawny silk's demotic opulence
becomes you: sniff, and you catch a redolence
of Dalston cooking—kebabs, curries, fritters;
back-streets on summer evenings; starling-twitter;
pigeons' soft tête-à-têtes from shady gardens.
Your dress is stitched with these, so, clad with love
you'll go to your guid man. Remembering
the onion's blessing on us makes us cry,
I've made a dress that's easily removed—
an airy, next-to-nothing, onion-string
of words. You should wear only poetry.

VESTIT DE NÚVIA

Sobre *Vestits de Ceba*, de Toni Vidal
Per a Jessy i Andy

T'estic fent un vestit de tels de ceba,
breus tafetans de Ridley Road; s'hi bressa
l'or, com a Hackney, al festival de brossa.
El seu luxe demòtic, bruna seda,
t'escau: ensuma-hi les olors de cuina
de Dalston... curris, kebabs i crespells;
patis als vespres d'estiu; veus d'ocells;
festejos de coloms a l'ombra bona.
D'això és fet el vestit: així, d'amor
vestida et casaràs. En la memòria
dels bells dons de la ceba el plor es recrea.
T'he cosit un vestit de bon llevar:
un tènue fil de ceba, quasi boira,
de mots. Vesteix-te sols de poesia.

(Nota final)

Entre els dies 5 i 8 de novembre de 1998, la Institució de les Lletres Catalanes va celebrar el seu primer Seminari de Traducció Poètica a Farrera de Pallars. Ens hi vam reunir els dos poetes escocesos escollits per a aquella primera experiència, Stewart Conn (Glasgow, 1936) i Anna Crowe (Plymouth, 1945), i un grup de deu poetes i traductors catalans, per treballar plegats durant tres dies sobre la traducció d'una selecció de poesies dels dos poetes invitats. Els resultats literaris d'aquellencontre es van publicar dos anys més tard, a la col·lecció *Óssa Menor* de l'editorial Proa, sota el títol *L'ànima del teixidor*.

Però aquella trobada entre altíssimes muntanyes no tan sols va propiciar uns fruits literaris, sinó també una sintonia personal i una amistat que no han fet sinó créixer al llarg dels mesos. L'any 2000, Anna Crowe ens invitava, a Anna Aguilar-Amat, Francesc Parcerisas i a mi mateix, al festival de poesia de St. Anza, a la ciutat universitària de Saint Andrews. Arran d'aquest fet, Anna Crowe es va llançar amb entusiasme a traduir a l'anglès la nostra poesia, revifant els coneixements de català adquirits durant els seus anys d'estudi universitari a St. Andrews. Així va ser com va traduir la sèrie d'haikús i tankes sobre Sant Llorenç del Munt del meu llibre *El llevant bufa a ponent*. I així va ser com se li va encendre la curiositat per conèixer la nostra muntanya. Arran, doncs, de la vinguda dels dos poetes per a la presentació del llibre *L'ànima del teixidor*, els vaig portar a la Mola, un dia 20 de novembre gris i fredós. En tornar a Escòcia, els dos poetes van escriure unes quantes poesies sobre la seva estada a Catalunya. Són les que presento aquí, juntament amb alguna altra de propina.

M. D.

Josep M. Espinàs a l'Alcalatén (1995)

Josep M. Espinàs

“El que més m’interessa dels viatges a peu és poder parlar amb la gent”

Josep Maria Espinàs (Barcelona, 1927) és autor d’una extensa obra literària que comprèn diversos gèneres: la novel·la, amb títols destacats, *Combat de nit* (1959) i *L’últim replà* (1962) premi Sant Jordi; contes, *Un racó de paraigua* (1997), i memòries, *El nen de la plaça Ballot* (1988). També ha escrit diversos llibres sobre Barcelona i un de molt especial adreçat a la seva filla, *El teu nom és Olga* (1986) traduït a nombroses llengües. Altres llibres molt recomanables són *Aprendre a conviure* (1984) i *Inventari de jubilacions* (1992). Tanmateix, la seva popularitat l’ha obtinguda gràcies als seus articles diaris a l’*Avui* durant 22 anys ininterrompudament (1976-1998) i a les seves aparicions a TV3, i també als seus catorze llibres sobre viatges a peu dels quals n’ha venut milers d’exemplars i que representen, per l’estil i la quantitat, un cas únic no sols a Catalunya sinó arreu del món. Ha estat d’aquests viatges a peu que vaig voler parlar amb l’Espinàs un matí de novembre a casa seva, un àtic antic de l’Eixample, net i endreçat, ple de flors i quadres que omplien tots els racons de la casa.

El primer viatge a peu el va fer l'any 1956, des de la Pobla de Segur fins a la Vall d'Aran passant pel port de la Bonaigua. Quaranta-cinc anys després, quin record li n'ha quedat?

—Que va ser molt fàcil perquè seguíem una carretera per la qual no passava pràcticament ningú, i perquè hi havia fondes en els pobles més grans, que no estaven tan massificats com ara. Va ser còmode, sobretot si el comparem amb altres viatges per terrenys més accidentats i difícils. D'aquest viatge —que vaig fer, entre altres, amb l'escriptor Camilo-José Cela—, dic que va ser còmode perquè va ser lineal, seguint sempre la carretera, ja que ell no era partidari d'agafar dreceres ni d'aventurar-se per viarany poc coneguts.

Les sensacions que va viure en aquest primer viatge ¿són similars a les que ha experimentat en els darrers viatges a peu?

—No, jo penso que ara són molt millors perquè amb els anys un ha après a veure les coses d'una altra manera. En l'últim viatge que he fet, a Galícia, he vist una pila de coses que abans em passaven desapercebudes, i m'hi he submergit millor en els paisatges i l'ambient. Amb els anys els viatges m'han anat ensenyant coses noves i jo hi he après molt del que és un viatge a peu.

Posteriorment va escriure *Viatge al Priorat (1957)* i *Viatge a la Segarra (1962)*, unes terres que han canviat força. ¿Li agrada tornar a visitar les poblacions que abans ha recorregut a peu?

—No. La veritat és que no ho faig mai, no hi tinc cap interès especial. A vegades hi he tornat a presentar algun llibre però és com si anés a un altre lloc, perquè quan vas a peu la proximitat que tens amb les coses i el temps per conèixer-les, que transcorre lentament, desapareix quan el fas en cotxe. Però jo penso que un camí quan l'has fet s'acaba, i jo mateix si ara tornés a fer un viatge per qualsevol dels llocs per on he anat, fins i tot per Galícia, que fa quatre mesos que hi he estat, si ara hi fes un altre viatge a peu no tindria res a veure amb el primer. Quan un camí s'ha fet s'acaba, i s'acaba també l'experiència teva en relació al paisatge i la gent. Segurament no hi trobaria les mateixes persones sinó unes altres de diferents, i com que a mi el que m'interessa més és parlar amb la gent, trobo que en resultaria un altre llibre.

Després d'aquests llibres triga 27 anys a escriure un altre viatge a peu, el quart: *A peu per la Terra Alta (1989)*. ¿Per què va tardar tants anys?

—No ho sé, jo també m'ho pregunto. La veritat és que jo m'he sentit sempre molt lliure a l'hora de fer

coses, no he programat mai res. Jo vaig començar fent d'advocat durant quatre anys, després vaig fer novel·les, fins i tot vaig guanyar el premi Sant Jordi, i l'editor me'n reclamava més, però ho vaig deixar córrer, em van interessar altres coses. A més s'estava preparant un canvi polític, una transició. Vaig escriure llibres sobre Barcelona, vaig participar en els inicis de la Nova Cançó... i com que vaig respondre a uns estímuls que per sort no són sempre els mateixos, ja estic acostumat a canviar. Fins que en un moment determinat la Isabel Martí, l'editora de La Campana, em va proposar de fer un altre viatge com els que havia realitzat anys enrere, i la veritat és que m'hi vaig enganxar, i ara, és clar, si puc no ho deixo. L'experiència de fer un viatge cada any considero que és un privilegi que mentre pugui no penso deixar de realitzar.

Els últims viatges a peu no els ha fet a Catalunya ni als Països Catalans sinó a Sòria, al País Basc, Extremadura i ara Galícia. ¿Hi ha trobat sensacions i experiències diferents?

—No he canviat de lloc per buscar coses diferents sinó perquè trobo que a Catalunya ja no tinc on anar, i això s'ha d'entendre. Un viatge a peu, per modest que sigui, és una aventura personal. Jo vaig per llocs on no he estat mai, vaig a descobrir noves sensacions. A Catalunya tot està tan urbanitzat, industrialitzat i massificat! Anar a peu per l'Empordà o pel Vallès per mi no té cap sentit, perquè l'esperit d'aventura que és ficar-te sol en una atmosfera diferent i que no et sigui familiar, això a Catalunya no és possible. Jo faig uns viatges que volen ser anònims, hi vaig a aprendre, a mirar. Després dels tres viatges que vaig fer per l'interior del País Valencià, vaig decidir canviar radicalment de paisatges, per això me'n vaig anar a Sòria, i després al País Basc i Extremadura, i en guany a Galícia, uns llocs radicalment diferents entre si.

Al març, coincidint amb la publicació d'aquesta entrevista sortirà el seu catorzè llibre, *A peu per Galícia*. ¿Quines experiències hi va viure?

—A Galícia he aconseguit una cosa que no és gaire fàcil: trobar aquells petits pobles amagats, on no hi va ningú, per tal de poder veure la vida dels gal·lecs. Durant els deu o dotze dies que vaig caminar per Galícia no hi vaig veure cap foraster. Vaig tenir la sort de trobar una persona que em va orientar a l'hora de buscar uns pobles petits de Lugo i Pontevedra, i voltant per allà vaig trobar el que volia. Per exemple, acompanyar una pastora que tenia sis vaques i parlar amb ella, o anar a casa de la Lola, a Santa Mariña, i dinar-hi a la cuina perquè no hi ha restau-

rants ni hotels. Si fas això, a l'endemà ja et sents com si fossis de la família. He buscat, doncs, aquesta Galícia plena de vida pròpia que no està emmascarada ni feta malbé com passa en molts pobles.

En els seus viatges defuig les grans ciutats i les aglomeracions turístiques. Li agrada més agafar els camins que porten als pobles petits i oblidats. ¿És aquí on creu que hi ha l'ànima dels pobles?

—No, en això jo no voldria fer doctrina purista perquè sóc molt partidari de les ciutats, com ara Nova York o Barcelona. Jo sóc un home de ciutat, i els viatges a peu no els faig per fugir de les ciutats sinó perquè hi puc parlar amb la gent. En una població més gran això és més difícil. Un viatge a peu per Barcelona el podria fer, però em sentiria fals amb mi mateix perquè tinc un bar cada vint metres. No hi ha l'ingredient d'aventura, hi pot haver el de curiositat, això sí, i si un escriptor és curiós no li importa estar en un petit poble de Galícia o a Londres, però la immersió que hi fa no la pot realitzar de la mateixa manera.

¿Els viatges que fa els planifica molt a fons o es deixa endur per l'atzar?

—Ara l'itinerari l'haig de tenir completament previst perquè jo no vull passar-me quaranta quilòmetres caminant i no veure res. A mi m'interessa caminar al matí, arribar a un poble i quedar-m'hi, i així poder-lo visitar i parlar amb la gent. Haig de tenir solucionat, doncs, el lloc on he de passar la nit. Això m'obliga a preveure un itinerari perquè si no només caminaria, i a mi batre rècords caminant no m'interessa. Jo l'aventura humana d'acostar-me a la gent no me la vull perdre.

¿Què és el millor de fer un viatge a peu?

—Començar-lo, fer les primeres passes, és a dir pensar "jo ara durant deu dies no he de prendre cap decisió, tot el que passi és el que ha de passar, si plou no m'empiparé perquè plou, si fa pujada perquè fa pujada..." Això sí que és un trencament absolut amb la vida de cada dia, en què la gent s'empipa perquè ha d'agafar un taxi i no el troba, perquè ha decidit

sortir a passejar i es posa a ploure... Fixa't que cada dia estem tots exigint que es compleixin unes determinades condicions perquè tot funcioni, i el viatge a peu comença amb la predisposició de dir, "bé, m'és igual, no sé el que passarà però el que passi és el que ha de passar", i és el que a mi em servirà com a escriptor i com a persona per viure aquesta experiència. Aquesta és una sensació de llibertat i d'aprendre a acceptar les coses que t'envolten, i penso que això és molt important.

Quan arriba a un poble petit molta gent s'estranya que a la seva edat viatgi a peu i no en cotxe: "¿Però vostè va a peu?" li pregunten. ¿Què els contesta?

—Que anant a peu és la millor manera de conèixer el territori i la seva gent. I en això tothom hi està d'acord. Quan veuen que algú arriba al seu poble en cotxe i en baixa amb aires de conqueridor, la gent es retreu, en canvi la seva reacció és diferent davant d'algú que viatja a peu.

Perquè vostè no és pas un excursionista sinó un escriptor que ha trobat en aquests viatges un estil de narrar paisatges, sensacions, sentiments, converses humanes... ¿Què és el que li agrada explicar dels seus viatges?

—Jo no tinc cap més intenció que explicar el que he vist, perquè ho he viscut d'una manera molt natural i intensa, i jo penso que no ho he d'aprofitar per donar-me importància ni fer doctrina, ni dictàmens econòmics o sociològics... per a això ja hi ha senyors que s'hi dediquen. El meu paper no és aquest sinó anar per uns camins, parlar amb la gent, anotar coses... perquè el lector en certa manera comparteixi el viatge amb mi.

Vostè als 74 anys continua treballant molt: fa un article diari a *El Periódico* —abans durant 22 anys al diari *Avui*—, col·labora a la ràdio i a l'editorial *La Campana*, fa viatges a peu, escriu llibres... ¿vostè no es pensa jubilar mai?

—No, és clar, ja vaig escriure un llibre, *Inventari de jubilacions* (1992), en què deia que no em pensava jubilar donat que no he treballat mai en cap empresa, per tant no me'n poden jubilar. Sempre he fet coses, i mentre pugui no em penso jubilar, ja que considero que ara treballo més que fa vint anys. Per exemple, aquest mes de novembre apareixerà un llibre, *Temps afegit*, que no té res a veure amb els viatges a peu, i al març *A peu per Galícia*. Mentre tingui salut, penso seguir treballant.

JOSEP RAMON RECORDÀ
Barcelona, novembre del 2001

«Jo no em vull perdre

**l'aventura humana
d'acostar-me
a la gent"»**

25

preguntes breus

¿Li agrada el seu nom?

—No crec que el nom hagi d'agradar ni desagradar, simplement el tens.

¿El treball que fa coincideix amb la seva vocació?

—La paraula vocació em resulta incòmoda perquè jo no he tingut mai vocació de ser escriptor. No crec que la gent vulgui ser escriptor, i si algú ho vol serà un mal escriptor.

Digui'm una ocasió en què l'atzar hagi modificat clarament la seva vida.

—Cada segon.

Quan la raó diu una cosa i el sentiment una altra, ¿per quin dels dos es decanta més sovint?

—No sé quan una cosa em mou la raó o el sentiment.

¿Què li agradaria canviar del seu entorn més immediat?

—Potser el llum de la meva sobretaula, ja que és molt vell...

Per curta que fos, ¿quina ha estat la seva passió més intensa?

—No ho sé.

¿A què li resulta impossible dir no?

—Jo dic no moltes vegades, sovint en defensa pròpia perquè m'és impossible acceptar totes les feines que em proposen.

¿Amb quin dels cinc sentits se'l pot seduir més fàcilment?

—Amb el silenci.

¿Què fa quan se sent acorralat?

—No m'hi he sentit mai.

¿Quina història de ficció li hauria agradat haver protagonitzat?

—La vida d'un mateix ja costa de creure.

¿Quina història de ficció li agradaria haver inventat?

—No sóc ambiciós, qualsevol de les que he escrit.

¿Què és el que més fàcilment es perdona a vostè mateix?

—Jo m'ho perdono tot.

¿I als altres?

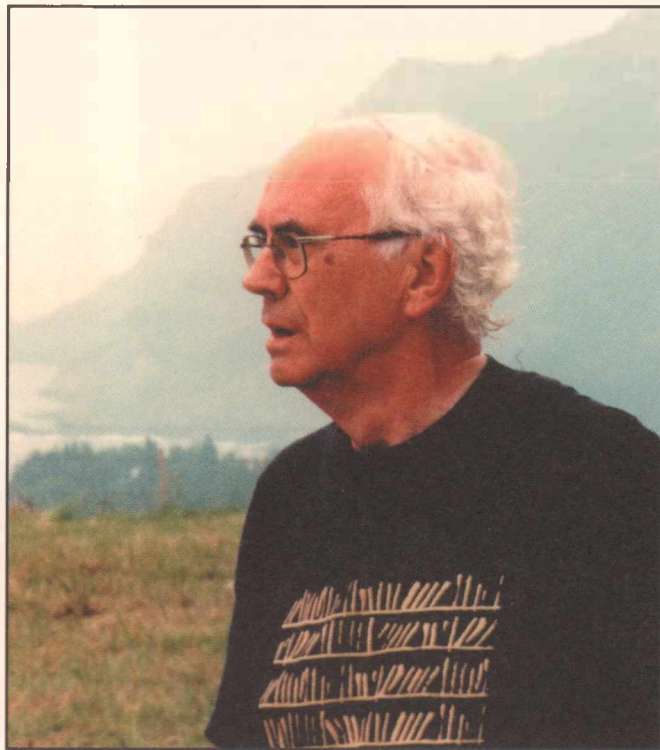
—Igual.

¿Quant temps triga a recuperar-se d'un fracàs i quant d'un èxit?

—Gens, perquè dubto que hi hagi fracassos i èxits que ho siguin realment.

Expliqui'm una situació en què s'hagi volgut fondre.

—Que m'hagi volgut fondre, no; que hagi estat

Josep M. Espinàs al País Basc (1999)

a punt de fondre'm: amb la calor que feia a la Terra Alta!

¿Quina música l'emociona fins a fer-lo plorar?

—Qualsevol música senzilla i ballable en un moment determinat em pot posar trist.

¿En quina circumstància cantaria un himne?

—Quan el cantessin cent milions de persones, posem per cas, perquè voldria dir que valdria la pena.

Si es veiés forçat a ocupar un càrrec polític, ¿quin exerciria amb més entusiasme?

—Cap, perquè ja m'hi he negat.

¿A quin personatge viu li canviaria l'ofici?

—Als lladres.

Imaginem que Aladí li ha satisfet els seus dos primers desitjos personals, ¿quin seria el tercer?

—És que no sé quins són els dos primers...

¿Com s'imagina el paradís?

—En aquests moments com a temps afegit.

Si pogués, ¿a qui faria tornar a la vida?

—A ningú. Crec que seria un abús respecte als altres.

¿Què pensa en llegir els versos de Jaime Gil de Biedma: "Envejecer, morir, es el único argumento de la obra"?

—El més important de la vida mai ha estat l'argument.

¿Què és el que dóna sentit a la seva vida?

—Viure com visc; no crec que s'hagi de buscar un sentit.

¿Què canviaria de vostè mateix si pogués?

—Res. Si he de ser jo mateix...

Boxeo y justicia

UNA APORTACIÓ DE FRANCESC COMELLAS A LA HISTÒRIA DEL KL MAUTHAUSEN

Sílvia Sáiz - Ernest Gallart

Com molts supervivents dels camps d'extermini nazis, Francesc Comellas tenia passió per la història. Sense ser historiador ni pretendre-ho, sempre havia col·laborat en tot allò que tingués relació amb el coneixement de la deportació al *Konzentrationslager* Mauthausen (des d'ara KLM) i, en concret, amb la trajectòria dels republicans espanyols dins l'univers concentracionari d'aquest *lager*. Aquesta actitud forma part del compromís contret el 16 de maig de 1945 per tots els deportats supervivents del KLM quan, un cop alliberats, a l'acte de comiat del camp i d'homenatge a les víctimes, juraren que donarien a conèixer els esdeveniments que allí havien succeït perquè mai més no es tornessin a repetir; aquesta va ser una de les principals inquietuds al llarg de la seva vida. A Àustria, on fixà la seva residència a causa de l'exili, fou nomenat assessor cultural del govern en qualitat de *zeitzeuge*, testimoni del temps, i participava en tota mena d'actes de divulgació, des de l'anada als centres educatius a explicar la seva experiència vital als joves passant per la intervenció en debats i conferències fins a la col·laboració en programes de televisió. A casa nostra també havia participat en activitats similars, no debades cal recordar que va ser el primer supervivent del KLM que va ser enregistrat per crear el *Fons sobre la Deportació 1939-1945* (des d'ara *Fons...*) de l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès (AMC) i que donà la seva documentació perquè constituís una subsecció relativa a la deportació local.

Francesc Comellas

A *Hispania*¹, butlletí de la FEDIP², a més de cronista de les activitats de la delegació d'Àustria d'aquesta Federació, hi col·laborava amb un seguit d'articles on recordava aspectes del seu trànsit concentracionari. «Boxeo y justicia», que és el més extens de tots els que hi va publicar, va aparèixer el gener de 1981, en el número 69, de la 2a època, a les pàgines 14 i 15. Aquí el reproduïm (amb les degudes correccions ortogràfiques, sintàctiques i tipogràfiques) tal i com es va editar en el seu moment. Ens limitem a anotar els topònims, els noms propis i els esdeveniments que calgui explicar per a una millor comprensió del contingut i posteriorment passarem a contextualitzar-lo i a analitzar-lo.

Boxeo y justicia

Cuando en junio de 1941 se formó el llamado “Komando de César”⁴, salimos para Vöcklabruck⁴ (provincia de Alta Austria), procedentes de Mauthausen⁵, y de ahí nos dirigimos a Ternberg⁶. Luego regresamos al campo central de Mauthausen, donde permanecimos tres meses, y partimos hacia el comando “Schlier”, en Redl-Zipf⁷. De aquí, un grupo, a las órdenes del cabo⁸ Flor de Lis⁹, salió para ir a trabajar a la estación de Attnang-Puchheim¹⁰. Allí nos encontramos un día con un grupo de cincuenta presos de Ebensee¹¹, que estaban a las órdenes de un cabo de raza gitano; en este grupo no había ningún español. Estos pobres hombres estaban muy agotados y nos daban mucha lástima. Un día, al mediodía, al repartir la comida, el cabo se lió a palos con algunos de ellos, y luego, por la tarde, ocurrió lo siguiente: había que quitar unas siete vigas de raíles del tren que estorbaban y trasladarlas a unos veinte metros. Parecerá una exageración, pero aunque había dos hileras de presos juntos los unos con los otros, no pudieron levantar los raíles. ¡La que armó aquel cabo! Empezó a dar gritos y a repartir palos, a diestro y siniestro, con el mango de un pico. Indignados, y con el fin de que acabara aquel triste espectáculo, le dijimos a Flor de Lis que hablara con los de las SS, y que nosotros, que éramos unos veinte, las quitaríamos. Así se hizo: poniéndonos diez de nosotros a cada lado, trasladamos las siete vigas, de una en una, a veinte metros. Nuestro cabo también colaboró, agarrando de una punta. Luego le dijo al cabo gitano: “¡Mira, así se hace!: ¡menos gritar y pegar, y más ayudar!” El resultado fue que ambos se liaron a insultos. Entonces nuestro cabo propuso a nuestro comandante führer¹² que, si no ponían impedimento alguno los de las SS, los dos podían ventilar la discusión peleando entre ellos. Los de las SS no se opusieron, y les dijeron que tendrían que boxear y que no podrían agarrarse; ellos dirían hasta cuando les pareciera conveniente. Empezaron a darse puñetazos, mientras los demás los mirábamos. Al

cabo de poco rato, nuestro cabo llevaba ventaja, gracias a que pegaba más fuerte. Cuando el gitano empezó a sangrar por la nariz y tenía la cara y los ojos totalmente morados, los SS mandaron detener la pelea. Su comandante führer le dijo que si al regresar al campo le preguntaban quién se lo había hecho, que contestara que él lo había castigado. Al día siguiente, aquel grupo tenía ya otro cabo, y no supimos ni por qué, ni conocimos la suerte que corrió el gitano.

Es natural que el lector se pregunte cómo es que pasando tantas penurias los españoles tenían más fuerza que los demás. Todo tiene, sin embargo, su explicación. Estos hechos ocurrieron a primeros del año 1945, después de que los aliados bombardearan un tren de nueve vagones cargados de azúcar. El azúcar quedó totalmente desparrramado por los suelos, después del bombardeo, y nosotros fuimos a recogerlo y limpiar además el suelo. Los de las SS llevaban la máscara de gas vacía y nos la daban para que se la llenásemos de azúcar. Ellos se dedicaban luego al estraperlo entre los campesinos y entre sus queridas. Esto nos iba muy bien a nosotros, pues nos daba el derecho moral de llenar de azúcar la bolsa en la que traíamos el plato y la cuchara, de modo que aprovechábamos la ocasión para comer el azúcar que queríamos. De igual modo, al litro de comida que nos daban —casi agua— le poníamos tanto azúcar, que se volvía puré de lo espeso que quedaba; todo esto es lo que nos dio, a los pocos días, bastantes fuerzas. Además, no estábamos cansados, pues durante los tres meses de estancia que estuvimos en Mauthausen apenas tuvimos que trabajar.

Supongo que habrá otros testimonios de todos estos hechos que acabo de mencionar. Desearía, también, que si alguien fue testigo de lo ocurrido en la estación de Attnang-Puchheim, cuando un español —poniendo en grave peligro su vida— pegó un empujón a una mujer, tirándola al suelo para que no la atropellara el tren, que diera testimonio de ello. Ocurrió, además, que la gente que presenció este hecho quería dar cigarrillos y comida a este hombre; sin embargo, los de las SS no lo permitieron. Yo personalmente no lo vi; se comentó en el campo, pero tampoco recuerdo quién lo explicó.

Hechos vividos en los campos de concentración se han escrito bastantes en nuestra HISPANIA, y se han publicado muchos más. Estoy seguro de que la mayoría no se publicarán, ya que la mayor

parte de supervivientes del año 1945 ha fallecido, y a los que quedamos poco tiempo de vida nos queda ya. Por eso, sería necesario que se escribieran hechos vividos —que no faltan— durante los cinco años que estuvimos allí.

Cuando llegamos a Redl-Zipf, lo primero que nos dijeron fue que en una barraca cerca de la nuestra había cincuenta judíos y que nos estaba completamente prohibido hablar con ellos. Se trataba del grupo de judíos¹³ que falsificaba dinero, sobre todo libras esterlinas, y sobre cuyos integrantes se ha escrito bastante en los libros históricos que han tratado acerca de la vida en estos campos.

Para el fascismo alemán el espionaje y el contraespionaje tenían mucha importancia. Financiaban sus agentes extranjeros y compraban “informaciones” a los chivatos.

Este grupo de judíos fue liberado junto con nuestro comando en los alrededores de Weissenbach¹⁴, en las extremidades del lago Attersee. Cuando a finales de mayo nos llevaban hacia el campo de Ebensee, llegaron antes las tropas americanas, y con ello el que volviéramos a nacer. Me alegro mucho también por ellos, ya que habían sido condenados a muerte dos veces: una por ser de raza judía, y otra porque el trabajo que se les obligaba a hacer les permitía saber muchas cosas sobre la granjería de los alemanes.

Austria, 9 de octubre de 1980.

F. COMELLAS

Tipològicament, l'article és un fragment del relat de vida d'un supervivent d'un camp d'extermini nazi, que és explicat de manera seqüencial, ordenat cronològicament, en el qual es reflecteixen els estadis personals en deportació i episodis dels quals l'autor vol deixar constància.

Cronològicament, la narració s'inicia el 6 de juny de 1941 moment en el qual Francesc Comellas és destacat a treballar en un *kommando* exterior del KLM, al *Kommando César*, fins a l'alliberament personal al voltant del 6 de maig de 1945, tot i que refereix principalment esdeveniments que corresponen al període d'estada al camp de Redl-Zipf, entre l'1-2 de desembre de 1944 i el 3 de maig de 1945. La dada concreta dels

atacs aeris els situarien en els mesos d'abril-maig de 1945, ja que fou el 22 d'abril quan tingué lloc el *raid* sobre l'estació de ferrocarril d'Attnang-Puchheim.

Temàticament, el text marca la cronologia i els indrets d'actuació del *Kommando César*, els bombardeigs estratègics aliats sobre la xarxa ferroviària a la rereguarda nazi i l'ús de la mà d'obra deportada en tasques de desenrunament i de reparació d'infraestructures, la recuperació de sucre d'un comboi afectat per un atac aeri i l'estraperlo que en feren tant els SS, ja que es tractava d'un article escàs en aquelles alçades de la guerra, i els deportats, que el convertiren en un complement a la seva magra dieta, les activitats del *Kommando Bernhard*, i, finalment, l'alliberament dels concentracionaris del *Kommando César*.

Les informacions que proporciona Francesc Comellas ha estat possible contrastar-les amb el testimoniatge de sis deportats del mateix grup que foren partícips dels esdeveniments. Quatre d'ells enregistrats al *Fons...*, concretament els de José María Aguirre, Rafael Álvarez, Lluís Ballano i Josep Mercader¹⁵, i dos que procedeixen de les aportacions bibliogràfiques de Paul le Caër¹⁶ i de Bernardo Martínez.¹⁷

Pel que fa a la temporalització dels períodes d'activitat i a la fixació dels indrets d'actuació del *Kommando César*, formen part del tarannà de Francesc Comellas quan explicava el seu relat de vida. Considerava que l'exactitud i el rigor en les dades conferien versemblança a allò que explicava. En tots els enregistraments efectuats sobre la seva trajectòria vital hi trobem aquest gust per la precisió, i més quan en deportació ignoraven les dates en les quals es trobaven, ja que no disposaven d'elements de còmput temporal. Les cotes cronològiques procedeixen d'un document que conservava Francesc Comellas de César Orquín quan aquest va efectuar un jurament d'estat en què caracteritzava la seva trajectòria personal des que s'exilià de l'Estat espanyol el febrer de 1939 i que efectuà a la postguerra a Àustria.¹⁸

Fins a la incorporació al camp de Redl-Zipf, a principis de desembre de 1944, els republicans espanyols que integraven el *Kommando César* havien mantingut un règim singular. Des del 6 de juny de 1941 fins al 17 de setembre de 1944, a Vöcklabruck i a Ternberg, havien disposat de *lager* propi i l'autoadministració deportada era exclusivament espanyola. Això havia permès l'es-

tabliment d'unes condicions de vida molt singulars pel que fa al conjunt de *kommandos* del sistema concentracionari del KLM: es repartia equitativament i íntegres les racions perquè els *kabos* no robaven. Si hi havia sobrant del ranxo, es distribuïa entre els deportats que estaven més febles físicament i s'institucionalitzà una xarxa de solidaritat. El règim de vida quotidiana era molt més benigne que al KLM i adreçat exclusivament al rendiment en el treball i a l'acompliment de la normativa establerta. El *kabos* del grup castigaven el mínim possible, sense excessives arbitrarietats i sense cercar altres finalitats com ara l'eliminació dels deportats. Fins i tot l'*oberkapo*, el responsable espanyol del grup, havia bastit una infermeria en un destacament que pel seu nombre d'integrants, entorn als tres-cents cinquanta, no estava previst i havia demanat un suplement alimentari als enginyers de les empreses civils per a les quals treballaven. La causa de tot això pot ser el caràcter del cap del grup, César Orquín Serra,¹⁹ que s'havia proposat aconseguir la seva pròpia supervivència en deportació mitjançant un pla basat en la mútua simbiosi entre el grup i la seva persona.

A Redl-Zipf, darrer destí del grup, els espanyols tornaren a retrobar-se amb la dinàmica del camp que feia anys que havien oblidat: amb una autoadministració deportada corrupta integrada per deportats de dret comú, germànics i polonesos, que només miraven pel seu propi profit, que robaven les minses racions que se'ls subministraven per trafiquejar, cosa que impossibilitava l'establiment d'una xarxa de suport per mantenir els més dèbils, amb un règim de treball que exhauria les forces amb gran rapidesa i amb un tracte brutal que, a més d'incrementar la producció, cercava l'aniquilació física dels deportats. Aquí, tota la consideració que gaudien fins aleshores, desaparegué i semblava que comencessin de zero. I tot s'agreujava encara més quan eren conscients que arribava el tràngol més esperat, però a la vegada més complex: la fi de la deportació, tot dins el procés de degradació i de col·lapse final del sistema concentracionari del KLM i l'alliberament.

L'incident del *kabo* Flor de Lis amb el *kabo* del destacament del *Kommando* d'Ebensee posa de manifest la singularitat de l'autoadministració espanyola del *Kommando* César i de l'actuació majoritària entre els republicans que ocuparen cànecs, que esdevingueren *häftlingsfunktionär*.²⁰

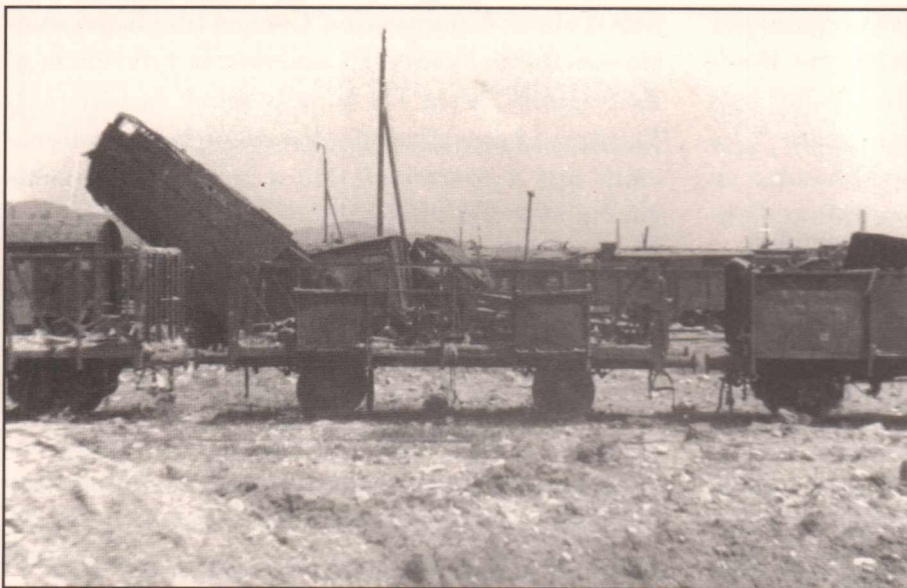
Els *kabos* del KLM, en la seva immensa majoria, procedien de deportats de dret comú arribats entre 1938 i 1939 al camp. A mesura que el *lager* va créixer, des d'un punt de vista demogràfic i físic, aquests anaren ocupant cànecs dins l'autoadministració que els col·locà, en la jerarquia social del camp, en un lloc preeminent que no volien perdre de cap manera. Ara ja no palejaven terres ni treballaven a la pedrera. S'havien convertit en peces de l'engranatge repressor concentracionari i gaudien de tota mena de privilegis gràcies a la seva submissió i a l'acompliment estricte, de vegades entusiàstic, de les ordres que rebien dels SS. De la idiosincràcia dels *kabos* d'Ebensee, representatiu de l'estil dels *kabos* d'arreu del sistema concentracionari del KLM, en són aquestes dues referències que en fa Roger Gouffault.

*«Les kapos, chef de kommando, frappent sans cesse, à coups de bâton, de câble électrique ou de pieds, ceux qui se trouvent sur leur passage pour les faire travailler plus vite. Mais n'oublions pas les S.S., qui surveillent le tout et font accélérer les travaux; là où il faut 3 hommes pour pousser un wagonnet, ils en retirent un, et les kapos frappent les 2 qui restent pour qu'ils arrivent à pousser. La moyenne de travail est de trois mois continus au grand Steinbruck. Ensuite, les poumons emplis de calcaire, l'homme, devenu squelettique, a tout donné de sa force, il ne pourra plus continuer, et, un jour, il sera frappé. Alors ne pouvant plus travailler, il sera amené dans les blocs —baraques— où sont entassés ceux qui attendent la mort».*²¹

*«Parmi les chefs de blocs, certains sont d'anciens criminels ou des insociaux; ils sont violents et méchants. Ils frappent à mort les faibles».*²²

Per contra, els *kabos* espanyols, majoritàriament, mantingueren una actitud ètica, no es deixaren corrompre per l'esperit del camp, ja que posseïen una cultura política prou interioritzada que procedia de la militància en tota mena d'organitzacions de partit o sindicals en el període previ a l'esclat de la guerra i del mateix combat durant el conflicte espanyol de 1936-1939.

Dins del record de la gana i de la misèria, la recuperació de sucre del comboi bombardejat a l'estació d'Attnang-Puchheim ha estat de sempre un tema de referència cabdal pels veterans d'aquest grup de treball, tant pel nombre de de-

**Estació de Linz
bombardejada per les tropes
aliades el maig de 1945**

portats que hi van intervenir com pel nombre de beneficiats. No és d'estranyar, doncs, que Comellas volgués dedicar-li uns paràgrafs per explicitar-lo.

A Redl-Zipf, els deportats treballaven en un complex secret que depenia del Ministeri de la Guerra i de la Producció d'Armament, *Schlier*, que produïa l'oxigen líquid per impulsar les V-2, uns míssils balístics que havien de capgirar la situació de derrota que patien els exèrcits alemanys i es provava la potencia dels seus propulsors. El progressiu replegament militar i l'aclaparadora superioritat aèria dels aliats afectà la producció de material bèl·lic d'aquest centre que també havia reduït molt les activitats després d'una explosió el 29 d'agost de 1944²³ que deixa malmès el conjunt.

Per aprofitar la mà d'obra, sortien diàriament grups de treball a realitzar tasques a l'entorn del *lager*, tant al mateix Redl-Zipf, fent tasques agrícoles, mantenint l'afermat dels vials, com a les ciutats dels voltants. Diàriament sortia un grup integrat per vint-i-cinc homes dirigits per Carlos Flor de Lis, a reparar la xarxa ferroviària, un dels principals objectius de l'aviació aliada. Òbviament, després del gran raid sobre Attnang-Puchheim s'hi destacaren més deportats per deixar, tan aviat com fos possible, expèdita la via.

A alguns deportats se'ls va confiar la tasca de retirar les bombes que no havien explotat. D'aquestes unitats extremadament perilloses n'anomenaven *bombenkommando*.²⁴ Altres foren destinats a desenrutar els edificis de l'estació i les vies. Sembla que aquesta vegada no tenien com a

missió la recuperació de mercaderies i de queviures, però com recorden Josep Mercader i Lluís Ballano,²⁵ tots els que hi anaren procuraven perdre's algun moment per agafar tot el sucre que podien dels vagons que havien estat impactats per les bombes. A més d'omplir-se el sarró, per incrementar la quantitat de sucre que podien emportar-se, amb cordills lligaven les mànigues de l'americana i les farcien de sucre o es tancaven els camals dels pantalons amb filferro.

Paul le Caër,²⁶ que estava destacat a la infermeria del camp, també participà en aquesta anada a l'estació d'Attnang-Puchheim, però més tard, quan després de la sortida dels *kommandos* de treball de Redl-Zipf, sonà la campana del *lager*, fet anormal per l'hora que era. El personal de servei del camp havia de presentar-se a la plaça de reunió, a l'*appellplatz*. Paul le Caër fou embarcat en un camió amb funcions de sanitari. Al cap d'una hora arribava a les instal·lacions ferroviàries que es trobaven molt malmeses pel bombardeig.

De tornada al *lager*, afegeix Paul le Caër²⁷, els espanyols foren escorcollats pels SS del control d'entrada perquè foren informats que havien recuperat diversos quilos de sucre i els volien introduir dins del camp. Tanmateix, l'habilitat i la veterania dels hispànics aconseguiren fer-ne entrar la major part i ocultar-la. Dins de les barraques, estengueren unes mantes al terra i buidaven el sucre dels seus amagatalls. Ara bé, més tard els mateixos SS s'atansaren a les barraques a buscar-ne i l'afegien al seu ranxo. Possiblement deixaren entrar-lo fent la vista grossa.

El sucre fou el gran complement energètic poc abans de la dissolució del *Kommando* de Redl-Zipf, el 3 de maig de 1945, i de l'alliberament. Tots els aliments eren ensucrats sistemàticament.²⁸ I a més a més, com ens comentava Josep Mercader, en uns moments en què no existia la possibilitat d'obtenir legalment suplementes.²⁹ Fins aleshores, apunta José María Aguirre, era molt difícil practicar la solidaritat en unes condicions tan dures, però a partir de la recuperació del sucre, es pogué auxiliar tots els espanyols, almenys alguna vegada.

Els resultats de les ingestes massives de glucosa van ser sorprenents. A més de recuperar la força muscular es produïren altres millores. José María Aguirre va experimentar una sensació que des que havia entrat dins l'univers concentracionari havia desaparegut: la sexualitat, a través, en aquest cas, de les ereccions.³⁰

El sucre també fou aprofitat per fer bescanvis amb els deportats alemanys destacats a la cuina i amb algun *meister*, capatàs civil, amb el qual l'intercanviaren per patates.³¹

La narració posa de manifest l'enginy dels espanyols per cercar estratègies de supervivència, de les quals eren autèntics experts. No cal oblidar que el KLM era un *lager* que dins la classificació dels SS pertanyia a la categoria III, és a dir, on es deportaven subjectes considerats irrecuperables i que calia eliminar mitjançant el treball esgotador i una alimentació mínima. Els SS havien previst un període de supervivència per als deportats d'aquest camp de pocs mesos; la totalitat dels espanyols del *Kommando* César hi portaven pel capbaix tres anys i mig, i molts arribaven als quatre anys.

També introdueix el tema de la integritat moral d'alguns *kabos* dins l'autoadministració deportada en què destaca que no únicament es preocupaven pels deportats que depenien d'ells sinó dels que no tenien sota la seva cura, i fins i tot

dels d'altres *Kommandos*. Com en tota la producció escrita de Francesc Comellas, la referència al *Kommando* César i a la seva labor és constant. La situació dins d'aquest *kommando* i les valoracions que *a posteriori*, tant a la immediata postguerra com durant l'exili, es van fer sobre la seva natura i els seus propòsits, posen de manifest les tensions i els enfrontament entre diferents sensibilitats ideològiques dels republicans espanyols durant la deportació en el camp i que es perllongaren més enllà de l'alliberament.

Al text queda reflectit implícitament el progressiu col·lapse a la rereguarda del III Reich els darrers mesos de la Segona Guerra Mundial a través de l'òptica d'un deportat en un *kommando* exterior del sistema concentracionari del KLM durant el replegament a camps de més difícil accés davant la possibilitat de crear un darrer bastió de resistència davant dels aliats, el reduït alpí, al qual li caldria mà d'obra per fer funcionar les fàbriques del complex de *Zement*, a Ebensee, i en el cas de derrota, la desaparició física dels deportats no deixant proves incriminatòries sobre el règim quotidià dins els camps de concentració nazis.

El grau de versemblança del testimoni de Francesc Comellas és elevat. Es detecta més aviat alguna imprecisió cronològica, de matís o d'interpretació, i l'alteració seqüencial dels esdeveniments, més que no pas que errades o equivocacions de base. Genèricament, manté característiques comunes a la majoria de textos que es publicaven a *Hispania* com serien que un seguit de conceptes, dades, indrets i esdeveniments es donen per coneguts als quals no és fàcil d'accedir sense alguns coneixements previs sobre la matèria i el caràcter reivindicatiu de la memòria històrica d'un sector prou ampli de la deportació que, pel fet de no residir físicament dins l'Estat espanyol, ha estat oblidat per la minsa historiografia concentracionària catalana i espanyola.

BIBLIOGRAFIA

- Rafael ALVAREZ (1998). «Relato que trata de los gases asfixiantes». *Hispania* (París), núm. 26, marzo- abril, 4.ª época, p. 5-7.
- Joaquim AMAT-PINIELLA (2001). *KL Reich*. Barcelona, Edicions 62.
- Christian BERNADAC (1976). *Des jours sans fin*. Paris, Editions France-Empire.
- Etienne le CAËR i Paul le CAËR (1996): *Mauthausen - les cicatrices de la mémoire*. Paris. Amicale Nationale des Déportés et Familles de Disparus de Mauthausen et des ses Commandos.
- F. COMELLAS (1981). «Boxeo y justicia». *Hispania* (París), núm. 69, enero, 2.ª época, p. 14-15.
- Anna CORDERROURE (1997). «Francesc Comellas Llinars. Supervivent del camp de concentració de Mauthausen». *Ciutat Vella* (Barcelona), núm. 19, primavera, p. 24-25.
- Mónica FOKKEMAN, "Un español en Mauthausen", *El Mundo*, núm. 159, 1-XI-1998, p. 10-11.
- Florian FREUND (1989). *Arbeitslager Zement. Das Konzentrationslager Ebensee und die Raketenrüstung*. Viena, Verlag für Gesellschaftskritik.
- Florian FREUND (1990). *Concentration camp Ebensee. Subcamp of Mauthausen*. Viena. The Austrian Resistance Archives.
- Ernest GALLART i Sílvia SÁIZ (1999). «Història oral i deportació republicana espanyola al KL Mauthausen: el cas de Castellar del Vallès». *Arraona* (Sabadell), núm. 22, hivern, p. 33-57.
- Siegwald GANGLMAIR (1989). *Rüstungsbetrieb und Konzentrationslager Schlier 1943-1945*. Zipf. Oberösterreich. Viena, DÖW, manuscrit inèdit.
- [Roger GOUFFAULT] (s.d.). *Ebensee. Kommando de Mauthausen*. Amicale Nationale des Déportés et Familles de Disparus de Mauthausen, Brive.
- Christian HAWLE (1994). "Die drei Nebenlager des KZ Mauthausen im Bezirk Vöcklabruck. 1.Vöcklabruck - Wagnrain", p.18-31 dins *Täter und Opfer. Nationalsozialistische Gewalt und Widerstand im Bezirk Vöcklabruck 1938-1945. Eine Dokumentation*. Mauthausen Aktiv-Vöcklabruck.
- Gordon J. HORNWITZ (1990). *Mauthausen, ville d'Autriche. 1938-1945*. Paris, Éditions du Seuil.
- Gerhard KRIECHBAUM i Christian LIMBECK-LILIENAU (1994). "Die drei Nebenlager des KZ Mauthausen im Bezirk Vöcklabruck. 3. Redl-Zipf-»Schlier«", p. 59-94 dins *Täter und Opfer. Nationalsozialistische Gewalt und Widerstand im Bezirk Vöcklabruck 1938 - 1945. Eine Dokumentation*. Mauthausen Aktiv-Vöcklabruck.
- George J. MACNALLY i Frederic Jr., SONDER (1960). "El gran complot nazi de falsificació" dins *Historias secretas de la última guerra*. Madrid, Selecciones del Reader's Digest.
- Hans MARSALEK (1980). *Die Geschichte des Konzentrationslagers Mauthausen. Dokumentation*. Viena, Österreichischen Lagergemeinschaft Mauthausen.
- Montserrat ROIG (1987). *Els catalans als camps nazis*. Barcelona, Edicions 62.
- Sílvia SÁIZ i Ernest GALLART (2001). «La darrera historiografia de la deportació». *Quadern de les idees, les arts i les lletres* (Sabadell), núm. 130, abril, p. 11-12.
- Sílvia SÁIZ i Ernest GALLART (2002). *Els deportats de Castellar del Vallès al Konzentrationslager de Mauthausen*.
- David SERRANO (2001). *Un català a Mauthausen. El testimoni de Francesc Comellas*. Barcelona, Pòrtic.
- Pedro TIMÓN (1996). «Publicado en Asturias: el objetivo era sobrevivir». *Hispania* (París), núm. 22, septiembre - octubre, 4.ª época, p. 10-11.
- 1 *Hispania* era el butlletí i òrgan d'expressió de la FEDIP. Es publicà al llarg de quatre períodes, amb interrupcions, entre els anys 1946 i 2000.
- 2 FEDIP: *Federación Española de Deportados e Internados Políticos*. Organització apolítica que agrupa a supervivents espanyols de camps d'extermini nazis. Fou creada l'any 1945 i té la seva seu a París. Les seves activitats se centren en la defensa dels drets dels deportats i dels seus familiars, el manteniment de la identitat republicana i la preservació de la memòria col·lectiva de la deportació. Representa, genèricament, sensibilitats ideològiques llibertàries, republicanes i socialistes.
- 3 Primer grup de treball exterior creat al KLM mononacional de deportats republicans espanyols, destacat a realitzar treballs a Vöcklabruck, Ternberg i Redl-Zipf, Alta Àustria, en el període comprès entre el 6-6-1941 i el 3-5-1945. Era dirigit per César Orquín Serra. Vegeu GALLART-SÁIZ (1999).
- 4 Destí inicial del Kommando César on es construïa una variant per desviar el trànsit del centre de la ciutat de Vöcklabruck entre el 6-6-1941 i el 17-5-1942. Vegeu Ibídem, p. 43-46 i HAWKE (1994), p.18-31.
- 5 El KL Mauthausen va començar-se a construir l'any 1938 i fou ampliat i esdevingué camp d'extermini a partir de 1940. Era el primer camp que els nazis bastiren fora d'Alemanya i es trobava situat a l'Alta Àustria, prop de Linz, a la riba del Danubi, a 170 quilòmetres de Viena. L'emplaçament va ser escollit per l'existència, a les immediacions, d'un seguit de pedreres de granit que explotava la DEST (*Deutsche Erd und Steinwerke*: Empresa de terres i pedres alemanya, una firma de les SS). Per aquest camp, i pels més de seixanta subcamps que en depenien, van passar, des del 8 d'agost de 1938 al 5 de maig de 1945, 206.000 deportats, dels quals uns seixanta-cinc mil van sobreviure. Cal afegir-hi, però, més de trenta mil persones que mai no foren matriculades i que, tan bon punt arribaven al camp, eren afusellades o conduïdes a les cambres de gas.
- 6 Segon destí d'aquest destacament de republicans espanyols. Se'ls utilitzà en la construcció d'una presa sobre el riu Enns a prop de la localitat de Ternberg entre el 17-5-1942 i el 18-9-1944. Vegeu GALLART-SÁIZ (1999), p. 46-49.
- 7 Nom en clau d'un dels complexos secrets del programa balístic nazi situat a la fàbrica de cervesa de Zipf, Alta Àustria, on es produïa el combustible i es testaven els propulsors dels coets V-2. Fou el darrer destí del grup entre l'1 i 2-12-1944 i el 3 i 5-1945. Vegeu Ibídem, p. 49-51 i KRIECHBAUM i LIMBECK-LILIENAU (1994), p. 59-94.
- 8 *Kabo* o *kapo*, mot d'origen italià, *il capo*: la testa. Deportat responsable d'un grup de treball. Amb molta freqüència es tractava de detinguts de dret comú.
- 9 Carlos Flor de Lis Peinador (Barcelona, 21-5-1922 - trajecte ferroviari de repatriació a França, ?-6-1945). Barceloní del barri de Fort Pius, s'exilià juntament amb el seu pare Abilio Flor de Lis Adiego a França el 1939. Aquest mateix any, el mes de desembre, es va enquadrar a la 103 CTE destacada a tasques de fortificació al nord de França. Capturat el maig de 1940 per la Wehrmacht, fou internat a

l'*stalag* XII-D, a Trier, Renània - Palatinat, a l'*stalag* XIII-D, a Nuremberg i a l'*stalag* VII-A, a Moosburg, Baviera. Deportat al KL Mauthausen el 6-6-1940 i matriculat amb el número 3.169, fou integrat al *Kommando* César on el nomenaren *kabo* i *blockälteste*. A causa de les tensions originades en el desenvolupament d'aquests càrrecs, fou col·tellejat per uns veterans del grup camí de retorn cap a França. Vegeu AMC. Fons... 2.4.4.4. *Entitats. FEDIP*. Supervivientes de Mauthausen, p. 26; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Lluís Ballano sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 21 d'abril de 2000. Agde (Hérault). R.- 269, 270, 271 i 287; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Jaume Domènech sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 25 d'abril de 1998. Maureillas (Pyrénées-Orientales). R.- 186, 187 i 188; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Carlos Cabeza sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 25 d'agost de 1997. París. R. - 140, 141 i 142 i AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Antonio Fontales sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 25 d'agost de 1999. Hendaye (Pyrénées-Atlantiques). R.- 248, 249 i 250.

10 Ciutat de l'Alta Àustria i important nus ferroviari.

11 El *Kommando* d'Ebensee va estar actiu del 18-11-1943 al 6-5-1945. Al llarg de la seva història, hi destacaren un total de 23.662 deportats. Estava situat al sud del llac Traunsee, Alta Àustria, i s'hi construïren fàbriques subterrànies, per produir benzina sintètica, armament i municions per a l'empresa *Daimler-Puch* d'Steyr. Vegeu [GOUFFAULT] (s.d.) i FREUND (1990).

12 SS responsable d'un grup de treball, normalment un sots-oficial.

13 Grup de deportats d'origen jueu, anomenat *Kommando* Bernhard, experts en la falsificació de moneda dirigits per l'SS-*sturmbannführer* Bernhard Krüger que tenia com a comesa desestabilitzar l'economia britànica mitjançant la falsificació a gran escala de lliures esterlines. Vegeu MACNALLY i SONDER (1960), p.468-472 i ROIG (1987), p. 235.

14 Població situada a la riba del llac Attersee, Alta Àustria, on a les seves immediacions Francesc Comellas es va escapar de la columna que el menava al camp d'Ebensee el 4-5-1945. Vegeu GALLART i SÁIZ (1999), p. 52-53.

15 AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de José María Aguirre sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 25, 26 i 27 de setembre de 2000. Palma de Mallorca. R.- 269, 270 i 271; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Rafael Álvarez sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 16,17 i 18 de setembre de 2000. Madrid. R.- 190,191 i 192; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... Lluís Ballano... ob. cit. i AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Josep Mercader sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 26 d'abril de 1998. Elna (Pyrénées-Orientales). R.- 188, 189 i 190.

16 LE CAËR (1996).

17 TIMÓN (1996), p. 10-11.

18 AMC. Fons... 2.4.2. *Expedients personals. Francesc Comellas*. César Orquín, *Desarrollo de mi vida*, 8 de setembre de 1948, 1 f.

19 César Orquín Serra (València, 13-5-1917 - ?). Home d'una personalitat singular, detectem la seva presència al camp d'Agde (Hérault), on havia sortit a fer la verema. Posteriorment surt enquadrat des del camp de Saint Cyprien a la 114a

CTE, que realitza treballs a la zona de la Moselle. Aquí ja demostra una gran facilitat per als idiomes. Capturat pels alemanys durant la *débâcle* francesa de maig-juny de 1940 a Épinal (Vosges), serà internat a l'*stalag* V-D, a Estrasburg, on començarà a aprendre l'alemany. Deportat la nit del 12 al 13 de desembre de 1940 al KL Mauthausen, fou matriculat amb el número 5.087. El seu coneixement idiomàtic li va suposar la tasca d'interpret i cridà l'atenció dels oficials SS, especialment de l'SS-*hauptsturmführer* Georg Bachmayer, que li encarregà la direcció del primer *kommando* exterior del KL Mauthausen: el *Kommando* César, del qual fou responsable entre el 6 de juny de 1941 i el 3 de maig de 1945. En el moment d'evacuar el *lager* del complex d'*Schlier*, el dia 3 de maig de 1945, César Orquín no segueix el gruix de deportats. Un parell de setmanes després reapareix a Vöcklabruck, en una escola on s'hostatgen els veterans del grup. La gestió del *Kommando* al llarg de la deportació, marcadament autocràtica, va ser menystinguda i a més a més rebutjada per les organitzacions clandestines espanyoles i els enfrontaments amb els comunistes espanyols el portaren a una situació personal molt compromesa un cop alliberat el KL Mauthausen. Se l'arribà a acusar de col·laboració amb els nazis i perillà la seva vida. Restà a la immediata postguerra a Àustria, on fou un dels responsables de la OREA. Acabà emigrant a l'Argentina amb la seva dona i una filla. Vegeu AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... Rafael Álvarez... ob. cit.; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... Lluís Ballano... ob. cit.; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Francesc Comellas sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 26 de maig de 2000. Castellar del Vallès. R.- 272, 285 i 286; AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*. Enregistrament del testimoniatge oral de Mariano Constante sobre la seva deportació al KL Mauthausen i *kommandos*. 27 i 28 de març i l'1 de maig de 1997. Montpellier (Hérault). R. - 32 - 37 i 51-52 i AMC. Fons. 2.4.4.4. *Entitats. FEDIP*. Supervivientes de Mauthausen, p. 56.

20 L'autoadministració del camp estava fonamentada en el principi que fossin els mateixos deportats qui es responsabilitzessin de la gestió interna del seu KL. A cada responsable SS li corresponia un responsable detingut.

21 [GOUFFAULT](s.d.), p. 10.

22 *Ibidem*, p. 15-16.

23 LE CAËR (1996), p. 93.

24 *Ibidem*, p. 87-88.

25 AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... Lluís Ballano... ob. cit. i AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... Josep Mercader... ob. cit.

26 Paul le Caër (Bayeux, Calvados, 13-12-1923). Detingut el 15-2-1943 com a resistent i traslladat al camp de Royallieu, a Compiègne, a l'Oise. Deportat al KL Mauthausen el 18-4-1943 i matriculat amb el número 27.008. Destacat al *Kommando* Wiener-Neustadt, Baixa Àustria, entre el 9-8-1945 i el 13-11-1943 en què fou transferit a *Schlier*. El 4-5-1945 s'escapà de la columna que el portava al camp d'Ebensee i fou alliberat el 5-5-1945 al llac Attersee per les tropes nord-americanes. Vegeu LE CAËR (1984) i (1996).

27 LE CAËR (1996), p. 87-88.

28 AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... Josep Mercader... ob. cit.

29 *Ibidem*.

30 AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... José María Aguirre... ob. cit.

31 AMC. Fons... 2.3.1. *Testimonis*... Lluís Ballano... ob. cit.

Josefina Llauradó

GERT JAN

Ce que la vie a noué, rien ne le dénoue, pas même la mort.
D'una llegenda bretona.

La capacitat (receptivitat) de rebre representacions, en ésser afectats pels objectes, s'anomena *sensibilitat*. Els objectes vénen, doncs, *donats* mitjançant la sensibilitat i ella és l'única que ens subministra *intuïcions*.
Immanuel Kant, *Crítica de la raó pura*

El sentia al meu costat però no el podia veure. El Gert Jan era energia, de tant en tant una forma humana, un rostre rialler uns immensos ulls blaus es donaven a la meva sensibilitat i jo podia pensar que l'imaginava quan en realitat l'estava intuïnt, perquè ell és real, té realitat fenomènica, no és simple fruit de la imaginació productiva com podrien ser-ho un alicorn, una sirena o un drac, propòsit sintètic d'objectivitats. Primer escrivia sobre ell pensant que l'imaginava, ara escric sobre ell sabent que d'una forma o altra viu.

*

Tenia tretze anys quan en un altre punt de la meva existència el vaig conèixer. La primavera havia arribat al cor del país. Les mestresses es trobaven com cada any ran de rierol en l'aplec joliu que encetava els dies de bugada. Després de l'hivern humit, plujós, amb rufagades de vent, feia bo d'aprofitar el tebi escalf del sol matinenc. Les sentia xerrotejar, riure... a estones cantar. Picaven roba: les picadores lluien amb el sol i l'aigua. S'estaven de genolls damunt l'herba gemada, les faldilles i els enagos feien de coixí. Les mànigues arromangades deixaven veure els braços blancs i les mans vermelles que, enfonsades dins l'aigua frescal, esbaldien la bugada.

Jo tenia cura del meu nebodet, menut, menudet, de mesos. Dormia en una senalla, al meu costat, tot embolcallat amb roba blanca i amb els braços fermats al cos segons el costum. Tenia les parpelles rosades vinçades pel traç fi d'una veneta que batejava. Tapadet, amb un llençol blanc brodat i la valona de ma mare que li servia de flassada, respirava pausadament, sense fressa i feia aquella mena d'oloreta amb un punt d'agror que fan els infants. Com m'agradava! I mentre estava així, quieta, contemplant-lo bocabadada, algú se m'apropà. Em vaig entregar alçant els ulls i alzinant el rostre. Enmig la llum d'aquell dia tan rialler, vaig veure el mirar blau i càlid i el somriure feliç i radiant del Gert Jan, vaig sentir una onada de vida que em corria lliure per la sang. Ens vam mirar. Tenia una vivor que em feia venir com un tremolí de desig, com unes ganes boges de jugar a no sabia quins jocs, que endevinava prohibits. Vaig acalar els ulls per mirar d'amagar les flamarades que blandaven al meu si: sentia com un foc quan s'aviva, com quan a l'hivern tirem a la llar un manat sec d'*afonc*, un grapat d'ence-nalls, i creix la xera. Era una emoció comparable a la que de petita imaginava que havia de sentir si un dia em trobés cara a cara amb el príncep de la primavera, el que fa esclatar els botons de les flors i vesteix d'alegria el paisatge.

Ell, no va dir res, no li calien paraules, els ulls grans rodons i oberts d'un blau cel molt apujat, uns ulls plens del somriure que li eixia de l'ànima, parlaven. Vaig veure com enretirava la valona i el llençolet i com amb molta tendresa agafava el xicarró que dormia. Li va treure l'embolcall que li feia tenir els bracets arranats al cos i me'l va posar a la falda.

—Li agrada més estar així —va dir.

Em va picar l'ullet i se'n va anar amb la rialla als llavis. El menut es va despertar i va començar a somicar. La meva germana va alçar els ulls de la bugada, em va mirar i s'adonà que jo seguia amb ulls rodons el pas del Gert Jan que

s'allunyava i que tot sovint es girava i em mirava somrient. Els ocells cantaven i les papallones voleiaven, el brancam dels verns, a la riba del riu, verdejava fulles noves que feien com un cobricel. Jo el veia gambar sota aquella verdor gerda i nova i una espurna de la meva ànima anava amb ell. Començava a trobar-lo a faltar mentre s'allunyava. Per força havia de ser el príncep de la primavera, només havia de tancar els ulls per veure el seu somriure i sentir aquella plenamar de felicitat dins del meu cor. Quan ell va desaparèixer tot el paisatge va quedar apagat, com quan els núvols velen la llum del sol i sembla més trist el dia. El Gert Jan tenia una vitalitat, un nervi, que feia notar la seva presència, la seva vida. Era com un esclat de llum dins la llum del dia i jo volia fondre'm i perdre'm dins la seva claror.

Ens vam tornar a veure a l'època dels *perdons*, els aplecs típics de Bretanya. Jo hi era amb els pares, ma germana i el seu espòs, agombolava el meu nebodet que ja tenia dos anys i era d'allò més xamós. A la tarda, molt abans dels vespres, entretenia el minyó guaitant les petites flors d'armèria que creixia a mates guarnint de porpra el pendent costerut que davallava fins a la platja. De cop i volta, vaig adonar-me d'una riuada de gent que corria cap a la mar.

—Vine, anem —vaig dir al nen, i agafant-lo a coll vaig córrer cap allà.

Tot de nois, vestits amb la roba de cada dia i no tan endiumenjats com s'escauria en un *perdon*, muntaven cavalls o els conduïen, de dos en dos, per les regnes cap a l'aigua: anaven a batejar-los a l'oceà. Em vaig quedar dreta damunt d'una roca, agafant el vailet per les mans, que s'estava dempeus repenjat a les meves faldilles. Aleshores, el vaig tornar a veure i ell també s'adonà de mi. El Gert Jan corria davant d'un parell de cavalls que menava per les brides. Tots tres enfonsaven peus i pototes en el fangueig sauló que es forma durant el reflux: alçaven panots de sorra humida i esquitxos d'aigua oceànica. La rialla li omplia el rostre i els cabells rossos vinçats amb diferents daurats li voleiaven per damunt la tira del coll rodó de la camisa. No sé com va ser que em va veure enmig d'aquella gentada, però va fer donar un quart de volta als cavalls i va venir cap a mi.

No m'ho podia creure. Molt quieta, agafant fort el vailet, mirava amb els ulls molt oberts com s'apropava, sempre amb la rialla als llavis, seguit d'aquelles dues besties:

—Vols que hi posem el nen al damunt?

—No! Podria caure!

—Si vols, t'hi poso a tu i tot.

—Que n'ets, de boig! —vaig dir mentre ell em mirava amb els ulls llents de vida i a mi em tremolaven les cames.

Em va picar l'ullet, va muntar un dels cavalls i agafant l'altre per les regnes se'n va anar cap a l'aigua. Es va girar una vegada per mirar-me i em va somriure abans d'entrar a l'oceà.

Al final del dia, va venir a trobar-me. El vaig veure venir tot clenxinat, molt polit i endiumenjat, les cues de vellut del barret gronxant-se. Es va posar al meu costat i mentre em mirava somrient, va afirmar molt rialler: "Et casaràs amb mi. Ja ho veuràs!" No vaig saber què dir, vaig quedar molt sorpresa i mirant-lo als ulls també vaig riure: la seva vivor era encomanadissa. Finalment, amb les galtes arborades, vaig gosar dir:

—Hauràs de parlar amb el meu pare.

I abans que acabés el dia ja havia parlat amb el meu pare i ja s'havia posat ma mare a la butxaca.

Vam festejar i vam riure molt. Ens endúiem el nen a passejar amb nosaltres. A vegades ens enfilàvem a l'enforcadura dels arbres i jugàvem a ser ocells: piulàvem com ocells. D'altres anàvem ran de platja i jugàvem a descobrir crancs petits que havien quedat atrapats en les clotrades durant la baixamar. En temps de sega, entrava als camps i amb quatre garbes feia una cabana per al nen, i, mentre el meu nebodet s'estava allà amagat, a mi m'agafava per sota els braços i em feia voleiar com si fos una cadireta de fira. Ens agradava quan el menut volia cridar-lo i no sabia encara pronunciar el seu nom i deia després de fer tot de carotes: "Gjan!" Jo trobava aquell so deliciós, em sembla que fins i tot m'havia enamorat del seu nom.

Èrem feliços però no va durar. Havíem de casar-nos aquella primavera, però el seu oncle gairebé a punt per anar a feinejar a Islàndia havia caigut malalt i la "Brume de nuit" havia de salpar: massa famílies depenien d'aquella singladura anyal. El pare del Gert Jan el substituiria al capdavant de la nau. Ell va voler anar amb el seu pare, mai havia estat un "islandès" i es delia per viure aquella aventura. Aquell any quan les campanes marxessin cap a Roma, ell seria a bord de la "Brume de nuit", envoltat de glaç i de cel de color plom.

No en va tornar. Recordo la nit que el vaig perdre, una nit del cinquè mes. Maig ventós; capvespres de cel rogent; flors que s'esfullaven per mor de l'oratge i el desig foll de veure'l que sorgia en qualsevol moment. Als vespres donava gràcies a la Verge perquè els dies s'escolaven feiners i s'apropava el moment en què havia de tornar la flota. Fins que un dia a mitjanit, vaig despertar-me amb un neguit estrany al fons de l'ànima. El vent bufava fort, hi havia cops d'aigua. Vaig sentir l'oceà revoltat, vaig veure el vaixell, la nau on feinejava. Quin desori! Tot anava en dansa. Les ones batien la coberta i la força del vent formava un corrent de deriva. La "Brume de nuit" i la seva tripulació lluitaven contra tot aquell cúmul de forces. Vaig veure com una ona furient escombrava de coberta dos mariners i com en Gert Jan, que duia posat un impermeable gris, es precipitava cap a l'orla de proa i s'abocava a l'oceà tot cercant-los. Una segona onada l'encalça i se l'endugué enllà, lluny de la nau, voltant-lo de gelor oceànica. Vaig sentir com el seu pare el cridava i com la veu se li perdia enmig el bruel fer de la tempesta... Jo també el vaig cridar i aleshores, un cop de vent esbatanà la finestra del meu dormitori i vaig sentir a flor de pell la pluja: potser la mateixa que queia sobre l'oceà. Amb el cor en un puny només tenia esma per repetir el seu nom molt fluix, fluixet, com una lletania, tot sanglotant, mentre el sentia perdut en l'oceà.

Quan va tornar la flota dels "islandesos" la "Brume de nuit" estava de dol: havia perdut tres homes. Em van explicar que a ell l'havien vist desaparèixer mar enllà i que no l'havien pogut trobar; en canvi havien recuperat sense vida els cossos dels altres dos mariners. Vaig haver de tornar la medalleta de Santa Anna que m'havia donat com a present i vaig quedar lliure d'aquell compromís, però jo encara em sentia unida a ell. Sentia com si no hagués mort, era una sensació molt tènue que només amb un no voler-hi pensar

es desdibuixaria, però jo hi pensava i a cada instant l'embolcallava amb tendresa i feia créixer el flam de l'esperança al meu si.

Passava el temps i jo no volia ningú al meu costat. El meu pare molt seriosament va mirar de fer-me canviar de parer. Tots s'hi van ficar. La mare va insistir i la meua germana em va renyar, només el meu nebodet semblava que m'entenien. Quan em veia trista o plorosa venia al meu costat i m'agafava la mà, em feia un petó i no deia res. Al *perdon* de Santa Maria in Isquid vam trobar-nos amb la seva família. Jo no duia cap ciri i vaig veure que la seva germana tampoc en duia cap. Ens vam mirar i les dues ens vam comprendre, dur un ciri equivaldria a acceptar que era mort. Llavors sense dir res la Gwen se'm va apropar i em va posar al palmell de la mà la medalleta que era meua i que m'havien fet tornar. Ningú se'n va adonar, però quan nosaltres dues ens vam mirar els nostres ulls van parlar, van dir que el Gert Jan vivia.

Aquella hivernada el pare va caure malalt i em va cridar per dir-me que abans de morir volia veure'm casada. Estava molt amoïnada per l'esdevenidor, deia que jo no podia pensar només en mi que havia de pensar també en ma mare i en ma germana que jo no havia d'esdevenir una càrrega, ans al contrari, havia d'estar una ajuda per a la família. Li vaig prometre que, si a finals d'aquell estiu en tornar els "islandesos" d'en Gert Jan no en sabíem res, jo em casaria amb qui fos.

I va tornar la flota. Un matí suau, a les darreries de l'estiu, una a una, totes les naus bretones aparegueren a la badia de Paimpol. Tothom va desembarcar però d'en Gert Jan no en vam saber res. Aleshores, vaig començar a acceptar que potser l'Ankou li havia llevat la vida i em vaig maridar. I tot l'amor i tot el dol que sentia va quedar atrapat aneu a saber en quina tàvega ignota formant un nus d'angoixa que em creixia enmig del pit cada vegada que aquell amb qui m'havia casat em tocava. I a la fi, de tan tocar-me em va fer un fill, un fill que jo no desitjava perquè no era de l'home que estimava. Llavors començà el meu desfici. Em despertava a les nits sentint-me sola, abandonada, demanant-me si havia d'estimar aquella criatura que no era seva. Anava a la platja i ran d'aigua el cridava, esperava que una gavina em respongués perquè sovint les gavines són les ànimes dels mariners que han mort a l'oceà, però no m'arribava cap resposta. La vida al meu si anava prenent forma i jo cada vegada estava més angoixada i tenia més ganes de morir per poder anar amb ell. Finalment, un capvespre ventós, semblant en oratge a la nit que el vaig perdre, vaig caminar fins a la platja. Vaig enfilem la senderola que pujava ran de penya-segat i, encara no sé com, vaig sortir-ne. Recordo la sensació d'haver trepitjat les mates d'armèria i d'haver sentit la mar que bramulava allà baix, sota els meus peus. Vaig pensar que si ell havia mort a l'oceà, jo també hi moriria. Vaig sentir com una ona furient trencava amb força contra el roquissar i en adonar-me que l'oceà no podia arribar fins on jo era, vaig començar a davallar, a poc a poc, per l'espadat. Quan l'aigua oceànica em va llepar les faldilles i els enagos i vaig sentir la humitat salada a les cames, em vaig deixar anar. Em vaig abandonar a l'abraçada oceànica i la mar se m'emportà. L'endemà van trobar el meu cos sense vida a la rada de Lanloup.

El meu cos va morir i l'ànima dolça del que havia de néixer se'n va anar cap a la llum, però la meua va quedar atrapada entre ombres i no podia sortir de Lanloup, d'aquell clos. Anava de la mar al poble i del poble a la mar. Al cementiri m'asseia damunt la tomba del meu pare que havia mort poc després de casar-me i m'estava allà hores i hores. Fins i tot hi dormia.

Un dia, mentre acariciava la pedra per treure una flor seca que el vent havia dut fins allà, vaig veure una figura plena de llum que caminava cap a l'indret on havien inhumat el meu cos. Vaig alçar els ulls i el vaig veure: Gert Jan! —vaig cridar, però jo ja no tenia veu. Em vaig alçar, vaig córrer cap al seu costat i el vaig abraçar, el vaig estrènyer fort repençant el cap al seu pit, però ell no em sentia. Va dir una oració i va deixar un pom de flors damunt la terra. Flors acolorides, collides ran dels sementers com quan festejàvem i jo seia en un marge i ell i el meu nebodet les anaven collint i me les anaven posant a la falda.

—Gina, Gina... —vaig sentir que mormolava.

I va sortir del cementiri i va davallar decidit pel camí de la platja. Jo corria al seu darrere cridant-lo pel nom. I ell res, ni cas, com si no em sentís. I jo no entenia res perquè si jo el veia i el sentia pensava que ell bé que m'havia de sentir. Ell vivia, i era allà i jo estava al seu costat, però jo era morta. Va caminar pel sender rost que s'enfilava pel penya-segat fins arribar al punt on jo havia deixat el camí i també va sortir-ne. Es va ajupir damunt la terra que jo havia trepitjat i hi va posar una mà al damunt, acaronent-la. Es va asseure de cara a l'oceà i va plorar per la nostra dissort. Vaig veure com una llàgrima li lliscava per la galta esquerra. Agemolida al seu costat, vaig voler-la deturar amb un dit. Ell no em veia, tan a prop com estàvem i no s'adonava de mi. Amb la veu trencada pel plor va dir: "Perdona'm, per haver-me quedat allà tant de temps." I aleshores vaig saber que havia arribat fins a Islàndia i allà els islandesos li havien donat socors i una noia molt rossa, amb la pell molt blanca i els ulls molt clars, se n'havia enamorat i ell no havia sabut què fer per no trencar-li el cor. Tot plegat em va semblar, trist, molt trist, tristíssim i també vaig plorar.

El temps anà passant i un dia en Gert Jan tornà a Lanloup. Havia llogat una casa petita dalt d'un tossal. Va pintar damunt un tros de fusta vella el nom de la casa amb una mica de pintura blava i un pinzell tot esborrifat. "Ker Gina" va escriure i vaig saber que en posar-li el meu nom em donava la benvinguda i que casa seva era la meua llar. I jo hi entrava i m'asseia a taula amb ell i mirava com menjava i en acabar jo li feia un bes a la galta i ell se la tocava amb les mans. La caseta tenia un jardí amb hortènsies que creixien soles amb l'aigua de la pluja i una pomera que donava fruit. Un dia mentre ell l'esporgava li vaig xiuxiuejar a cau d'orella: "Recordes quan pujàvem als arbres i jugàvem a ser ocells." Va aturar la feina que feia i va mormolar el meu nom tres o quatre vegades i va començar a plorar com un nen. Aleshores va ser quan vaig adonar-me que ja no era jove, que s'havia fet vell. Tenia els cabells blancs i la pell com el pergami, només els ulls eren encara ben blaus i servaven el traç del seu tarannà feliç. Li vaig passar els dits per sota els ulls per eixugar-li les llàgrimes i li vaig acaronar els cabells que eren com fils de seda blanca. Li'n vaig agafar un floc amb els dits per sentir-ne el tacte. Aquell dia es va allitar i ja no va sortir més del llit i va somriure, perquè primer em sentia al seu costat i perquè després ja em podia veure. I va estar així cinc dies, i després va morir i va ser

bonic veure com havia recuperat aquell somriure que des del primer dia m'havia enamorat i com tornava a ser jove com abans.

I vam viure junts un temps en aquella nova realitat: corriem pel jardí empaitant-nos; ens enfilàvem a la pomera i fèiem refilets com els ocells; baixàvem a la platja i jugàvem a veure qui trobava més crancs petits durant la baixamar i tornàvem a casa donant-nos les mans: unes mans boniques, transparents, toves, com un encoixinat fet de fum. I això va durar fins que un jorn després d'haver-nos empaitat pels sementers, i després d'haver entrat en una casa i d'haver vist com tota una família berenava creps, en tornar a casa nostra, vam veure que hi havia un parell d'homes i tot de dones. Sabien que havia mort i havien anat a cridar el capellà i ara els homes s'ocupaven del seu cos mentre les dones preparaven les menges i l'abillament de la llar. Van tapar el mirall, van aturar el rellotge i van amagar tots els objectes que lluien dins de l'armari. Les dones van començar a resar i quan va venir el mossèn amb el nen portant la creu al davant, el res va prendre més força i ell i jo ens estàvem en un racó molt quietos i apagats, perquè sabíem que la nostra felicitat, el temps d'estar junts d'alguna manera, s'estava acabant. I a mida que el res començà a elevar-se cap al cel, començaren a venir éssers lumínics i la Gwen, sa germana, bellíssima com un àngel, al davant de tothom. S'apropà a nosaltres i ens mirà amb una mica de sentiment. "Gert has de venir amb mi." —va dir amb un pensament, sense veu. I jo vaig saber que encara m'havia de quedar allà.

Dolçament en Gert Jan em va agafar per la mà i em va treure fora, i tots dos vam passar la nit asseguts sota la pomera. Jo estava molt trista i callada perquè ens havíem de tornar a separar i ell no parava de dir-me: "No et deixaré mai, et prometo que no et deixaré mai." I va arribar el matí: cel blau clar i blanc, molt blanc, i una mica de rosa entre els núvols. Vam caminar fins a la platja i em va abraçar fort i tendre, tot alhora, com només ell sap fer-ho i es resistia a dir-me adéu. El cel era ple de llums i els llums s'anaren apropant i era la Gwen i altres éssers que no havia vist mai. I ell em va tornar a abraçar i amb aquella abraçada em va dir que tornaria al meu costat i que no em deixaria mai, que havia de creure i confiar. I de mica en mica sense deixar de mirar-me va començar a allunyar-se, les mans van córrer pels braços i pels dits, i, quan ja no ens podíem tocar, encara podia sentir la seva veu sense so que no parava de repetir-me que no patís que ell no em deixaria mai...

*

Ha passat molt de temps, no sé quant i encara sóc aquí, sola, a Lanloup. I sóc allà sola i aquí amb ell quan a vegades em ve a veure. No el veig però puc notar-lo i quan estic trista, els ulls blaus també estan tristos, i, quan estic contenta, riuen. I jo pensaria que el que us dic no és veritat, que no és més que un conte inventat si no fos perquè un dia que estava molt i molt apagada una senyora molt dolça va dir que al meu costat hi havia un noi jove, ros, amb els ulls molt blaus que m'estimava i que em guardava molt i que duia una túnica blanca... I quan jo vaig pensar que s'ho estava inventant em va dir: els ulls blaus volen que et digui que no pateixis perquè ell no et deixarà mai. I això tan simple em fa feliç i a estones quan hi penso estic contenta, perquè el que la senyora diu es el mateix que ell em va prometre ara ja fa molts anys.

Josep Gerona

R e t a l l s

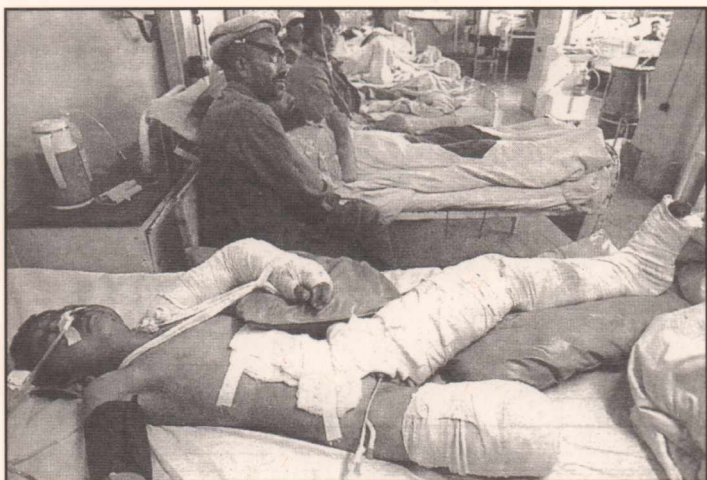
*Quin temps és aquest
en què una conversa
és gairebé un crim
perquè inclou
tantes coses explícites?*

Paul Celan

CONTRABLANCOR

sense apuntar
ciri trencat
en angle recte
fa por com l'arma
la innocència
uns mitjons blancs
dels anys cinquanta

Hasmat, d'11 anys, es recupera en un hospital de Kabul després que una mina li arrenqués una cama

HASMAT

nen mutilat
del teu cos embenat
què m'impulsa a escriure'n
com d'una larva?
La meva nafra?

BARRACA DE FIRA

una reixa perforada
m'afina la punteria:
als inhòspits *bungalows*
puntuals conspiradors
ens conjuràvem de gust
sota l'agulla d'un *ròlex*

TOM SORTINT

de la llar més baixa
del carrer vuitanta-sis:
al forat on viu
obres d'art remuguen
d'un retret de rates.
D'una graella de Mondrian
s'alça dret un Giacometti
mentre que inadvertit
passa a prop un Modigliani

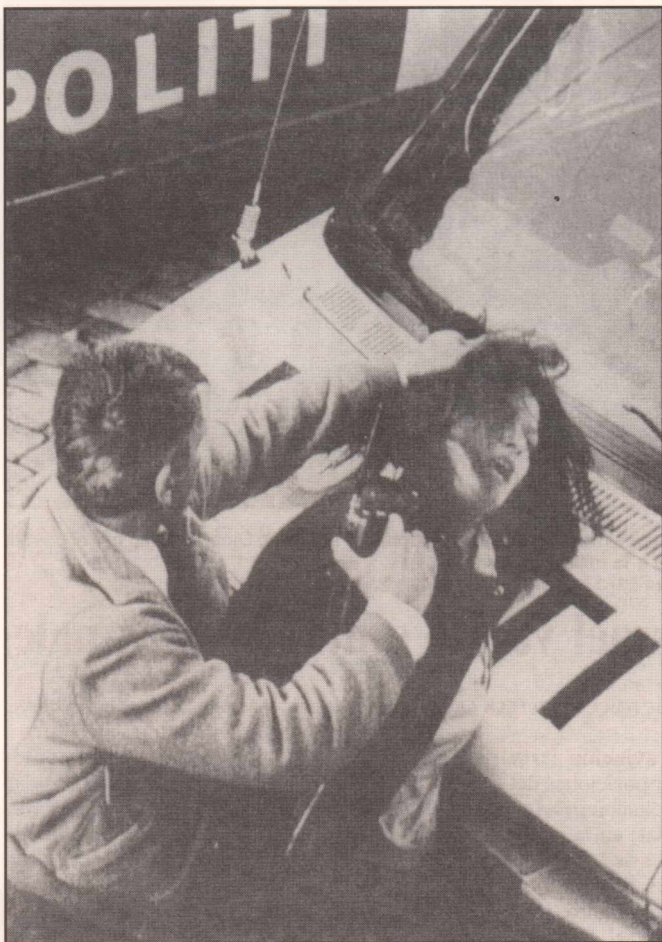
PER DICTADURA

nascuts de gossos
hereus dels ases
som els leprosos
d'un cabdillatge

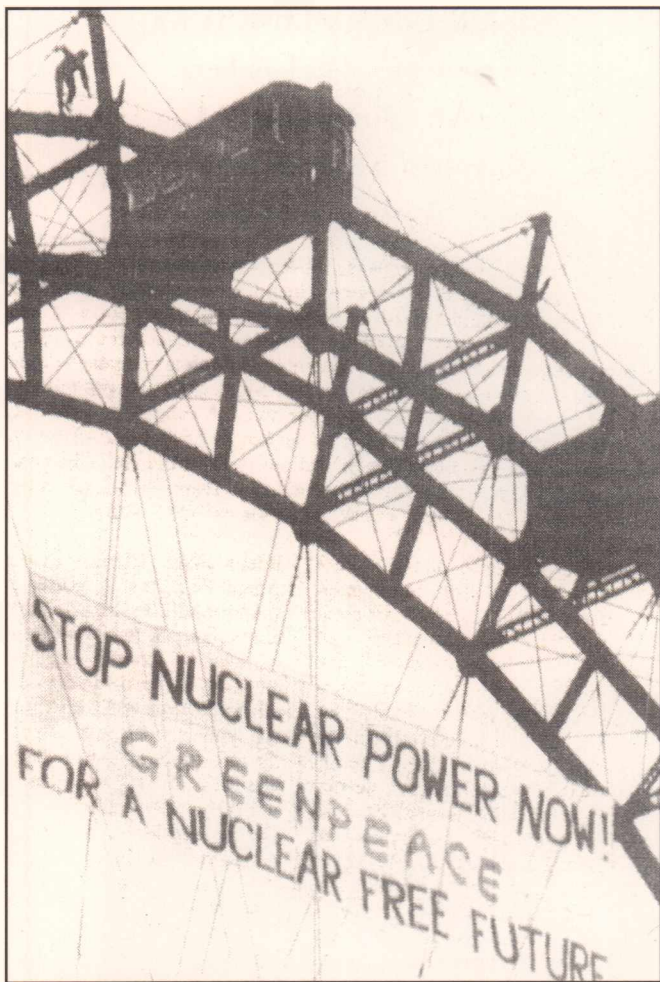
LES SENYORETES

no eren d'Avinyó
 Brigitte i Marilyn
 les pigosetes
 que més feien pair
 al Sr. Bardot i al Sr. Monroe
 capitostos de risc
 lidere d'un públic
 sexualment infantil
 a les dues pantalles de l'Atlàntic

UN THRILLER DOLÓS :

"Contra Mrs. Thatcher
 vivíem millor"
 ho deien uns suecs
 a uns noruecs d'Oslo
 l'altre dia al *ferry*.
 Aquí contra Franco, sí
 somiàvem millor

ÀLFRED TOSSINT SENSE FRE:

com que feia de frontissa
la frontera de Viena
fou la roda ideal
per penjar-hi tot un rotlle
d'un film d'una guerra freda.
I ara, qui s'ha refredat?

MALES NOTÍCIES

de Luterània :
sempre davant del Papa
ben nues
van desfil·lar les ànimes.
El polonès s'estranya
només
dels passamuntanyes

SI FREDERIC MANEGUÉS

les mànegues dels bombers
el cavall sobre la mar
i el vaixell a la muntanya
segurs ja per sempre més
quan la lluna verdegés.
Si Frederic ho digués

VENT A POPA, A TOTA VELA

si Posidó se'ls rebel·la
cent canons a cada banda
porta el capità pirata
del Pentàgon la fragata
per Istanbul sentinella
d'Occident i la cimera
ben servida a la safata

DEL TEATRE DE LA VIDA:

marioneta petitona
 du un colador per barret
 la roda de bicicleta
 i la marioneta grossa
 amb testa com de patata
 i el cabell descabdellat
 damunt d'un bagul m'observen.
 Volen fer-me de joguet

EPITAFI:

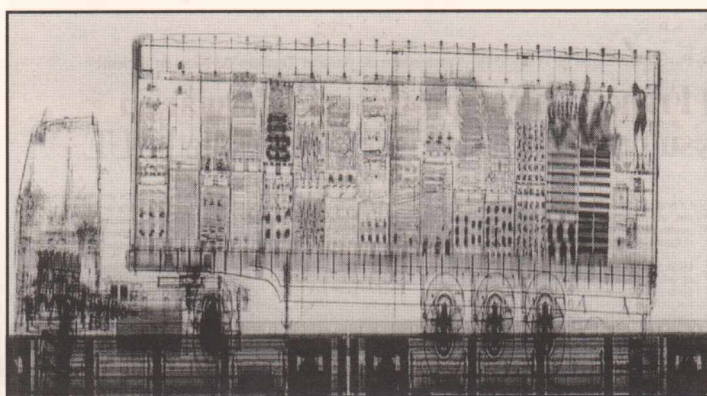
la Vicenta n'era morta
 encara que semblés viva
 perquè ja va néixer morta
 a les portes d'*altra vida*

FOSSAR COMÚ. La fotografia, treta clandestinament d'Iran, mostra el cadàver d'un dirigent comunista iranià acabat d'executar. Al costat del seu cap es veuen els peus d'una altra persona. El jove va ser executat els últims dies [novembre 1988] en el curs d'una cadena d'execucions massives, calculada entre 350 i 550, contra presos opositors comunistes al règim islàmic de Jomeini.

FOSSAR COMÚ

no està mai el cap sol
ni ben acompanyat
ni braç
es veu a la camisa
el doll de blanc d'un raig de sol
també un peu
amb dits trencats
surt de la terra
fragments, retalls
fossa comuna
la lletra de la premsa

Una radiografia mostra diversos immigrants il·legals amagats (a dalt a la dreta) en un camió en el port francès de Calais.

LA MISÈRIA DE LA CARN

estacada en el furgó.
Frontal d'altar, un camió
retaule de radiació
iconodúlia sagnant
d'una nova religió.
La misèria de la carn
estampida en un racó

Llorenç Sagalés Cisquella

La "raó contemplativa" de sant Anselm de Canterbury

Vitrall de la catedral de Canterbury

Situat en el context de la renovació monàstica del s. XI, Anselm viu en una època decisiva de transició entre el període *patrístic* i el període *escolàstic*. Per una banda, es respirava encara l'herència dels Pares de l'Església, l'autoritat dels quals donava el cànon interpretatiu adequat de la Sagrada Escriptura. Homes del temperament i del prestigi de sant Pere Damià, defensaven aquesta *tradició* amb un rigor entès com a fidelitat. Per una altra banda, anava guanyant terreny la *dialèctica*, reivindicada des d'Alcuí però encara poc desenvolupada, inclinant molts esperits a la sofística més ingènua. L'entitat d'autors com Berengari de Tours o Roscelin, no podrà evitar el creixent perill de sotmetre el dogma a les exigències del sil·logisme.

Doncs bé, entre aquests dos extrems de *presència* i de *pensament*, de creure i de saber d'una teologia en tensió, emergeix la figura extraordinària d'Anselm. Nascut el 1033 als voltants d'Aosta (Piemont), havia entrat als 27 anys a l'abadia de Bec (Normandia), una de les escoles més importants de l'àmbit benedictí, on esdevindria monjo el 1060 i abat del mateix monestir el 1078. Allí Anselm tingué la sort de gaudir d'un mestre com Lanfranc, que li donarà un ample sentit humanista obert al món cultural, i alhora un rigorós tecnicisme lògic sense especials prejudicis antidialèctics per principi. Lanfranc li oferirà, per tant, la possibilitat d'harmonitzar sant Agustí i Boeci, és a dir, el platonisme agustinian, amb el gust pel diàleg i el procediment ascensional (*eròtic*) de la recerca; i l'aristotelisme lògic via Boeci, que li dona la inquietud per la *definició* precisa i un sa realisme. És veritat que el desconeixement directe d'Aristòtil no li permetrà a Anselm de construir un sistema sòlidament establert a semblança del de Tomàs d'Aquino un segle i mig més tard; però la seva obra guanyarà en moviment allò que perdrà en sistematització.

L'escola de Bec, però, ofereix encara a Anselm una empremta molt més íntima a la seva vida i a la seva obra: la configuració *monàstica*. Aquí rau la clau decisiva d'aquest monjo d'esplèndida formació clàssica: l'equilibri meravellós que assoleix la teologia anselmiana es recolza en el dinamisme de la raó contemplativa cristiana, capaç de conjugar sense barreja filosofia i teologia, saber i creure, "*necessitat racional*" i entrega a allò "*més gran del qual res pot ser pensat*", "*raons necessàries*" i adoració de la incomprendibilitat de Déu. La "raó" anselmiana és monàstica, com la del Dionís Areopagita, però benedictina, és a dir, comunitària, dialògica. Com a raó monàstica, quant a la forma és contemplativa, intuïtiva, dòcil; com a raó benedictina, quant al fons és consciència de "llibertat" personal i de vida impregnada de llibertat. Tota la teologia d'Anselm és una inesgotable sorpresa davant la espontània llibertat de l'amor de Déu. Ell només vol creure per comprendre i vol comprendre per estimar. "*Que et busqui,*

Senyor, desitjant-te, que et desitgi cercant-te, que et trobi estimant-te" (*Proslogium* 1). I qui hagi percebut el paper central que té la *llibertat* en el pensament d'Anselm, comprendrà la impossibilitat de reduir la seva doctrina de la satisfacció o redempció a un simple "juridicisme": la raó amarada de fe del monjo Anselm contempla l'obediència *lliure* de l'amor de Jesús que, *sponte*, gratuïtament i seguint la voluntat del Pare, s'entrega pels pecadors en un misteriós intercanvi de lloc.

Només si s'entén la compenetració recíproca en Anselm de pensament i mística, d'amor a les lletres i desig de Déu, de cultura i espiritualitat, de teologia i santedat, només llavors s'endevina la unitat en la seva obra de la forma i el fons, del mètode i l'objecte. Llavors les seves reflexions més essencials, com el *Monologium* (1077), el *Proslogium* (ca. 1078 ss.), el *De veritate* (1080-85), o el *Cur Deus homo?* (1098), apareixen en sintonia amb les seves meravelloses *Orationes sive Meditationes*, diverses pregàries i reflexions espirituals plenes de referències eclesiològiques i existencials, que escrigué al llarg de la seva vida. Una d'aquestes pregàries és precisament la que presentem aquí en versió catalana, la *Oratio pro amicis* o "Pregària per als amics". Quan la redactà, Anselm ja era probablement abat de Bec, car sabem que ja estava escrita entorn del 1085 (segons l'editor crític Schmitt, que corregeix la clàssica *Vita S. Anselmi*, d'Eadmer). Més tard, el 1093, esdevindria arquebisbe de Canterbury (Anglaterra) i hauria de lliurar importants combats amb Guillem II el Roig i amb Enric I Beauclerc defensant la independència de l'Església. El 1098, quan neix santa Hildegarda de Bingen i comença l'aventura de Cîteaux, Anselm ja passà un temps a Roma prop del papa Urbà II, en el seu primer exili. Posteriorment, el 1103, exiliat de nou a causa de la seva controvèrsia amb el rei Enric I, marxà de nou a Roma i no pogué retornar a la seva seu diocesana fins tres anys després. Les disputes només foren arranjades al Sínode de Westminster (1107), per a consol i satisfacció d'Anselm, que morí a Canterbury el 1109.

Anselm hagué de suportar, per tant, insignes i poderosos enemics (pels quals escrigué també una commovedora pregària, la *Oratio pro inimicis*). Però un home afectuós i sensible com ell anà creant al seu entorn un seguit de belles i fidels amistats, masculines i femenines. La seva encantadora correspondència —Schmitt ha catalogat 143 cartes autèntiques— n'és un testimoni privilegiat. Anselm escrigué sobretot a la seva família, però també, com a bon educador que és, a molts monjos joves, a abats i abadesses; escrigué a bisbes, canonges i llegats de la Santa Seu; i escrigué a molts laics, homes i dones, reis, nobles i de classe baixa. Ho fa expressant sovint la seva por de no tenir prou cura de la gent que tant s'estima, i sofreix contínuament d'haver d'estar lluny dels seus

germans i amics. Semblantment al papa Gregori I, sempre nostàlgic del seu passat monàstic, no és rar que es queixi d'haver de carregar un episcopat que no l'entusiasma i que no ha fet res per obtenir. Una queixa no retòrica en el seu cas i que potser semblarà pueril i xocant a qui s'acosti amb prejudicis a tantes justificacions personals d'aquest mestre del misteri de la reconciliació del Crist. En realitat, però, s'explica bé en una ànima sensible com la d'Anselm, en un moment en què, escollit bisbe a desgrat seu, vol a la vegada evitar l'escàndol de la majoria dels seus monjos i deixebles que el veuen marxar, i guardar intactes els afectes rebuts i lliurats. És que Anselm traspua una extraordinària necessitat d'amistat i afecte i fa tot el possible per evitar la solitud espiritual, la seva i la dels altres. D'aquí vénen dues de les millors intuïcions espirituals d'Anselm. La primera és que allò decisiu a les seves pregàries no és tant *veure com ser vist*. El centre de la pregària és rebre, deixar-se estimar per l'Amic, acollir una presència que ens ve a buscar per besar-nos i que demana tot el nostre ésser i pensament. La segona és l'eficàcia espiritual de la pregària d'intercessió per als altres. La relació d'amistat (l'Aquinate la formularà més exactament al s. XIII) convida l'orant a intercedir davant de Déu per la salvació dels amics, en un intercanvi de lloc només justificat per l'amor: lluny de tot automatisme, el qui prega pels altres és convidat a carregar amb ells i descarregar-los així de les seves misèries, gràcies a l'acció redemptora del Crist. És el misteri de la "comunió dels sants", veritable comunió d'amics.

Aquesta necessitat del seu temperament s'estén espontàniament (*sponte*) a totes les seves relacions personals. Per això, no és estrany que els sobirans que coneixen la seva delicada sensibilitat el pressionin sovint sense escrúpols per obtenir els seus propòsits. No hi ha dubte que Anselm sap restar ferm quan s'hi juga la llibertat de l'Església; però aquest monjo que no té la invulnerabilitat com un ideal, cedeix sovint quan se li adrecen al cor. ¿Irracionalitat?, ¿feblesa? Més aviat, com diria el nostre Joaquim Xirau, "raó cordial" que fa descansar tota recerca racional en un acte d'amor. Per a Anselm, com per a Gregori el Gran (*Amor ipse notitia est*) o per a Guillem de Sant Teodoric (*Amor ipse intellectus est*), l'amor i el coneixement s'alimenten mútuament, un tret típicament joànic. A vegades sembla fins i tot no veure —o no voler veure— els paranys que li estan posant; sempre ens el trobem natural i deliberadament confiat, àdhuc si aquesta confiança pot revestir-se amb les aparències d'ingenuïtat. Però aquest bon coneixedor d'ani-

mes sap que la dolcesa, la benvolença i la paciència acaben sovint per doblegar el mal, i no tem d'acceptar el risc d'equivocar-se amb freqüència: "*Ho confesso, prefereixo ser enganyat creient bé d'aquests (que m'enganyen), encara que siguin dolents sense que jo me n'assabenti, que enganyar-me a mi mateix creient mal de persones la malícia dels quals no em consta*" (Vita S. Anselmi, del monjo Eadmer, PL 158 89D).

Tota la vida d'Anselm és un exemple que aquest risc val la pena corre'l: després d'haver estat burlat durant molt de temps per l'hàbil Enric, l'arquebisbe, com hem insinuat, pogué retornar a Anglaterra, i fou gràcies a les peticions insistents del mateix rei. Així pogué arreglar, en benefici de l'Església, la major part dels problemes que fins aleshores havien suscitat la cupiditat i les exaccions dels sobirans. Anselm és el triomf de la pregària, la victòria de la confiança sobre la sospita, i de la veritat (*rectitudo*) sobre la mentida i l'engany.

Les obres de sant Anselm es troben a la *Patrologia Latina* (PL) 158-159, de Migne, però la seva edició crítica fou preparada per F. S. Schmitt en 6 volums a Edimburg entre 1940-1962. La *Biblioteca de Autores Cristianos* (BAC), en els n.º 82 i 100, Madrid, preparà el 1952-53 una bona edició llatina-castellana dels textos anselmians a *Obras completas de San Anselmo*, a cura de J. Alameda, seguint l'edició d'Schmitt, que hem utilitzat. Aquesta *Pregària per als amics* està ordenada en el lloc núm. 23 de Migne, PL 158 906-908, i ocupa el núm. 18 de les *Orationes sive meditationes* de l'edició d'Schmitt. L'autenticitat de les pregàries i meditacions de sant Anselm fou primerament verificada per Dom Wilmart, *Auteurs spirituels et textes dévots du Moyen Age Latin. Études d'histoire littéraire*, Paris 1932, i ha estat confirmada per Schmitt.

Pel que fa a la nostra traducció, ha preferit sacrificar l'esveltesa a la fidelitat al text. El pensament d'Anselm ha estat sovint massa esbiaixadament interpretat com perquè ens puguem permetre el luxe de flirtejar amb algunes de les seves nocions clau. Però tampoc hem renunciat del tot a transcriure en la mesura del possible alguns jocs de paraules i la musicalitat d'un llatí encantador.

Llevat del *Cur Deus homo?*, del qual hi ha una versió catalana a la col·lecció "Clàssics del cristianisme", núm. 34, d'Edicions Proa (*Per què Déu es va fer home?*), les obres de sant Anselm no estan traduïdes contemporàniament a la nostra llengua, i les transcripcions monàstiques antigues són introbables. La nostra petita aportació vol col·laborar en aquesta llarga tasca de recuperació dels clàssics medievals.

Pregària per als amics

Sant Anselm de Canterbury

Oh dolç i benigne Senyor Jesucrist, que has mostrat una caritat tal que ningú no en té de més gran i incomparable! Que no debies res a la mort i, això no obstant, has ofert la teva generosa vida pels teus servents pecadors; i has pregat pels mateixos que t'assassinaven a fi de fer-los justos i germans teus i reconciliar-los amb el teu Pare misericordiós i amb tu mateix: tu, Senyor, que has estimat tant als teus enemics, tu mateix has prescrit la caritat als teus amics!

Senyor bo, amb quin afecte meditaré la teva inestimable caritat? Què donaré a canvi del teu immens benefici? Perquè la dolcesa de la teva bondat sobrepassa tot afecte i la grandesa del teu favor supera tota retribució. Què li pagaré, doncs, al meu creador i reparador? Què li pagaré al meu redemptor, a aquell que em compadeix? Senyor, *"tu ets el meu Déu, no tens necessitat dels meus béns"* (Salm 15, 2). *"Perquè és teva la terra i tot el que conté"* (Salm 49, 2). Per tant, jo, captaire i pobre de mi, cuc i cendra, què li pagaré al meu Déu llevat d'obeir de cor el seu precepte? Perquè el teu precepte és que ens estimem els uns als altres.

Home bo, Déu bo, Senyor bo, amic bo, del tot bo en allò que ets, el teu servent, humil i menyspreable, desitja obeir aquest precepte teu. Tu saps, Senyor, que amo l'estimació que manes, que estimo l'amor, que desitjo ardentment la caritat. La demano, la busco, per ella aquest pobre captaire teu truca i crida a la porta de la teva misericòrdia. I en la mesura que he rebut ja la dolça almoïna de la teva gratuïta generositat, estimant tots els homes en tu i per tu —encara que no tant com dec ni com desitjo—, imploro per a tots la teva clemència. Amb tot, el teu amor ha gravat en el meu cor una estimació més íntima i especial per alguns d'ells, així com un desig molt més ardent i fervent de pregar per ells.

El teu servent vol, Senyor misericordiós, vol i vol pregar pels seus amics, però el teu reu és rebutjat pels seus propis delictes. En efecte, si no puc obtenir el perdó per a mi, amb quin semblant gos demanar la teva gràcia per als altres? I jo que busco angoixat intercessors, amb quina confiança intercedeixo per ells? Què faré, Senyor Déu, què faré? Tu em manes pregar per ells i l'amor ho desitja; però la consciència em crida que em preocupi dels meus pecats, i jo tremolo de parlar a favor dels altres. Aleshores, renunciaré a allò que manes perquè he fet allò que prohibeixes? De cap manera, ja que m'he atrevit amb les coses prohibides, abraçaré les manades; potser l'obediència guareixi l'atreviment, potser la caritat cobrirà la multitud dels meus pecats.

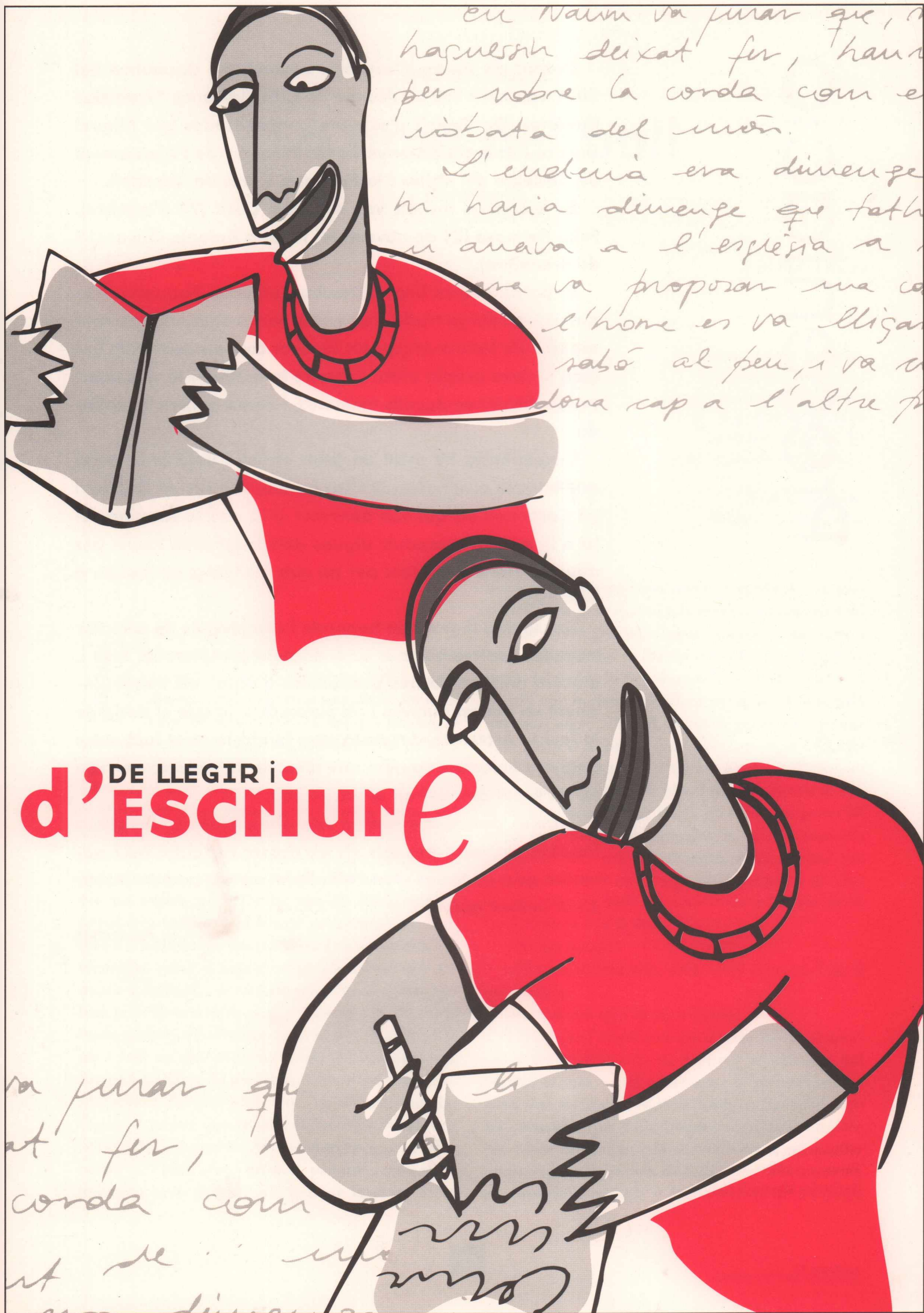
Et prego, doncs, Déu misericordiós i bo, per aquests que m'estimen per tu i que jo m'estimo en tu; i més ferventment per aquells dels quals tu saps que és més sincera l'estimació per mi i la meua per ells. No ho faig, Senyor meu, com un just segur respecte als seus pecats, sinó empès per una certa caritat envers els altres. Per tant, estima'ls, tu, font de l'amor, que em prescrius i m'ajudes a estimar-los. I si la meua pregària no mereix d'aprofitar-los perquè t'és oferida per un pecador, que valgui per a ells, car brolla de tu, autor que ho ordenes. Per tu, doncs, per tu, autor i donador de la caritat, per tu i no per mi, estima'ls, i fes que també ells t'estimin amb tot el cor, amb tota la intel·ligència, amb tota l'ànima; que només vulguin, diguin i facin allò que a tu et plau i a ells els convé.

La meua pregària és massa tèbia, Senyor meu, és massa tèbia perquè la meua caritat és poc fervent. Però tu, ric en misericòrdia, no els mesuris el teu benefici segons la indolència del meu afecte; més aviat tal com la teva benignitat supera tota caritat humana, així la teva escolta acollidora sobrepassi la devoció de la meua súplica. Fes per ells i en ells, Senyor, allò que els convé segons la teua voluntat, per tal que siguin guiats i protegits sempre i arreu per tu, fins que arribin a la gloriosa i eterna serenitat, a tu, que vius i regnes, Déu pels segles dels segles. Amén.

Traducció del llatí al català:

LLORENÇ SAGALÉS CISQUELLA

Castellar del Vallès, juliol del 2001

en Naim va parar que, a
haguessin deixat fer, hauria
per sobre la corda com e
riobata del món.

L'enclenà era diumenge
hi havia diumenge que tot
anava a l'església a
va proposar una co
l'home es va lligar
sabó al feu, i va v
dona cap a l'altre p

DE LLEGIR i
d'ESCRIBURE

va parar que
at fer, he
corda com e
nt de... m
com diu...

Presentació

Durant els mesos d'octubre, novembre i desembre del 2001 van tenir lloc a l'Ateneu de Castellar unes "Trobades literàries. De llegir i d'escriure" organitzades per Miquel DescLOT i Antoni Carbonell i amb el suport de l'Ajuntament de Castellar del Vallès i la Fundació Caixa de Sabadell.

Els escriptors invitats van ser Jordi Coca (24 d'octubre), Feliu Formosa (21 de novembre) i Maria Antònia Oliver (19 de desembre).

En paraules d'en Miquel DescLOT, l'objectiu d'aquestes trobades —de llarga tradició en altres països com Anglaterra— era que els lectors poguessin escoltar com els escriptors llegien la seva pròpia obra, sobretot la inèdita i la que estaven realitzant en aquells moments, i doncs encara inacabada.

L'experiència ha estat un gran encert i valdria la pena que tingués continuïtat. D'altra banda, van ser en DescLOT i en Carbonell els qui van demanar a la revista ARTILLETRES si se n'hi podien reproduir alguns dels fragments llegits per aquests grans escriptors per tal que els textos arribessin a més gent.

Ens sentim lògicamen honorats i complaguts de comptar entre les nostres pàgines amb aquests escriptors de luxe i, d'acord amb les nostres possibilitats d'espai, els anirem inclouent en aquest número i els successius, ja que el disseny de la revista ARTILLETRES, des de la seva fundació aviat farà setze anys, no ha estat cap altre que divulgar la cultura —entesa en un sentit ampli— en la nostra vila.

Agraïm, doncs, la iniciativa dels organitzadors i les grans facilitats donades per tots els escriptors del cicle, bo i advertint que els textos d'en Feliu Formosa els podreu trobar en el proper número.

ARTILLETRES

(Pàgina anterior:
Disseny gràfic
de Carles Martínez Calveras)

Jordi Coca

La noia del ball

(fragment)

A la meva mare

*“Usted es el (sic) culpable
de todas mis angustias
y todos mis quebrantos.
Usted llenó mi vida
de dulces inquietudes
y amargos desencantos...”*

José A. Zorrilla.
Música: Gabriel Ruiz

1

Fa massa temps de tot això i ja no sé... Sí, perquè jo potser encara no havia fet els dinou... Em veig com una altra persona i em trobo més bonica del que aleshores em sentia, sempre cansada, amb aquella pols de les màquines que em treia del cos... Però a les fotografies tinc una mirada alegre tot i el cansament de treballar tantes hores, tantes hores teixint sense parar, marejada pel soroll monòton i eixordador de les màquines, fins que queia una cosa a terra i retrunyia la nau. Aleshores em venia un esglai, però també era un alliberament perquè es trencava el brogit persistent dels motors i el ball de les llançadores. Les noies més extremades reien i, segons elles, els xicots que les duïen a ballar... A mi sempre m'ha agradat ballar, ja m'agradava de petita, i a nou o deu anys la meva germana Neli m'agafava com si ella fos l'home i feia un pas endavant amb el peu esquerre, després un altre de més llarg amb el dret, un desplaçament del peu esquerre cap aquesta banda, el peu esquerre que reula, el dret que reula encara més, l'esquerre que es desplaça, i el dret també... I així, sense música, perquè a casa sempre vam tenir dificultats: primer la mort de la

mare quan jo tenia tres anys, després el nou matrimoni del pare que ni a la meva germana ni a mi no ens va fer gràcia, el meu casament, tan jove, i la guerra, que ho va fer tot tan difícil, i després la mort del pare a la presó sense haver fet res de res, només per la denúncia d'un envejós, el nen, allò del meu sogre... En fi, la meva germana i jo ens vam posar a treballar molt joves, perquè bé havíem de tenir cura de les tietes. Ara: res d'això no em treia la il·lusió dels ulls, i sempre sentia al cor la punta d'alegria que veig a les fotos, les ganes de viure que mai no vaig perdre, ni en els moments pitjors. Potser era el ball, perquè em sembla que quan sentia amb més força aquestes ganes de viure era quan la Neli i jo entràvem a la sala de la Cooperativa i jo li deia:

«No ho notes?»

«El què?», feia ella, seca, com sempre. I jo li contestava:

«La música que hi ha a l'aire...»

I això que l'orquestra encara no havia començat a tocar. Després sí, després el cantant del bigotet saludava pel micròfon i la pista reverberava com si fos una església, amb les paraules lentes i amables que deia: *buenas tardes, es un placer estar de nuevo con ustedes para ofrecerles nuestra gran selección de bailables. Y esta tarde, en atención a Loli y para celebrar su feliz*

aniversario, queremos empezar con algo que todos llevamos en nuestro corazón... I començava la música, com un vent suau que corria entre nosaltres, amb un balanceig dolç i entenedridor que ens gronxava, com una pluja de sons que em queien al cap i a les mans i se m'escampaven pels braços i després em passaven als peus com un pesigolleig. Llavors m'oblidava del soroll de la fàbrica i de les màquines, i escoltava la veu del vocalista que, acostant-se al micròfon, cantava: *Hoy, que de mi te has alejado... veo la triste realidad... y en mi alma tu has dejado... una profunda soledad...* I lentament, deixant-me dur, reculava el peu esquerre, i després el dret, i decantava el cos a poc a poc, de vegades amb els ulls tancats, mentre aquelles paraules, més grans que les que nosaltres dèiem habitualment, ressonaven a la part alta de la sala, sempre iguals encara que fossin diferents: *buenas noches, es un placer estar de nuevo con ustedes para ofrecerles nuestra gran selección de músicaailable. Hoy queremos empezar con algo bello, con algo que todos llevamos en nuestro corazón...*

Tampoc no m'importava gaire qui fos el meu ballador. N'hi havia uns quants: aquell noi de l'espardenyeria, que no recordo com es deia, però que mirava contra el govern perquè tenia els ulls tan extraviats que em feia venir ganes de riure. També hi havia el Joan, que treballava a l'oficina de la fàbrica i que, segons la Neli, s'assemblava al papa quan era jove, sempre ben clenxinat, amb camisa i corbata. I el mecànic de cal Moreno, que ballava bé, però que en comptes de mans tenia tenalles plenes de durícies. El Sebas, que era vergonyós, i el rosset d'ulls grisos que estava més amb la colla de la Paquita i les altres, però que de tant en tant em venia a treure... Aquest sempre em deia el mateix:

«Balles bé, tu...»

«Sí...?», li feia jo, mirant-lo als ulls. I ell em contestava.

«Sí», i prou.

La Neli, que era més gran que jo, tenia sort amb els balladors. Ella mateix admetia que, sense fer res especial, i sense tenir tanta gràcia com jo a la pista, sempre s'enduia el xicot que després la convidava a prendre un refresc. Però de fet a mi allò m'era indiferent, jo no anava pas a ballar perquè tingués set, ni hi anava pels balladors. Hi anava per la música, per com se m'eixamplava l'ànima escoltant aquelles melodies que després em resso-

naven al cap tota la setmana, cada vegada millor, més nítides i perfectes. I també hi anava per les lletres de les cançons, moltes de les quals no sé si les he recordades des d'aleshores o les he apreses després... *Adoro... la forma en que sonríes... y el modo... en que a veces me riñes...*

De fet va costar molt que les tietes ens deixessin anar a ballar soles. Els havíem de dir que hi anàvem en colla, que la mare de la Maria venia amb nosaltres, l'hora exacta que tornaríem, el lloc on era l'envelat o a quina sala anàvem... Com que no es trobaven gaire bé acabaven fent veure que s'ho creien i ens hi deixaven anar. Deurien pensar que també ballàvem els estius quan anàvem a veure la iaia a Menorca, i els dies de la festa major de Sant Lluís, quan de nit venia una orquestra a l'esplanada de l'Ajuntament. Sempre m'ha agradat anar a l'illa, i de menudes el papa ens hi duia els estius perquè així ell s'estava sol amb la madrastra o amb el meu mig germà, el pobre Pepito, al cel sigui, que no és just que la gent tan bona ens deixi i quedin els fills de serp que s'arrossequen.

quan va morir la mare ens vam traslladar a Barcelona amb el papa, que havia començat a treballar al metro. Al cap de poc temps van venir les tietes, que s'estaven a casa perquè la tieta Marina no hi tocava gaire. De petites la Neli i jo ens rèiem de la tieta Marina sense adonar-nos que tot just se sabia vestir i menjar sola, però que no podia rentar roba, ni fregar els plats. Era tan baixa i tan rodona de cara, amb els ulls enormes... Sempre les he vistes igual, les tietes: totes dues amb els cabells curts, una prima, nerviosa, i l'altra grassa i encantada. Jo li posava forquilla en comptes de cullera quan hi havia sopa per dinar, i ella no se n'adonava fins que la tieta Lali cridava i em feia anar a la cuina a buscar una cullera. Jo no ho he fet, li deia, o feia veure que era una equivocació. Llavors la Neli deia que sí, que havia estat jo, i jo me la mirava com si res, però dintre pensava que ja li passaria comptes... Però llavors sortíem a veure que les tietes ens vinguessin a ajudar, perquè el papa, amb nosaltres dues tan petites, no se n'hauria sortit. La iaia es va quedar a Menorca perquè era gran i tenia esconco en Toni, que era fuster, i per això els estius l'anàvem a veure així que s'acabava l'escola, i les tietes, la Neli i jo ens hi quedàvem fins al mes d'octubre.

I sí, sí que el temps ha passat volant, però segons quins moments semblaven eterns i allò no s'acabava mai. Potser el millor que tinc són els records de quan anàvem a l'illa. Hi ha qui diu que sempre passa el mateix, que els records dels primers anys són els millors, però he sentit moltes dones que parlen de la infantesa amb fàstic. Jo, aquelles anades a l'illa les veig com les primeres escapades al ball, i en recordo les olors del forn, les sensacions del sol a la pell, l'alegria d'anar caminant a la casa de la platja... En realitat no era ben bé una casa, era una cova que es conco en Toni havia arreglat. L'havia fet créixer en tots sentits: d'una banda aprofundint la cova tossudament durant anys, després afegint-hi un suplement d'obra on hi havia la porta i una gran finestra, i més endavant picant el terra rocós fins a fer-hi una terrassa que donava al mar i des de la qual et podies llançar a l'aigua. Tot allò em semblava meravellós: la cuina, el dormitori, la sala menjador on dormíem, la terrassa, i aquella cala tancada i tranquil·la, amb l'hotelet de dues plantes que encara es diu Xuroi.

Quan anàvem a l'illa vivíem tant a la cala com al poble de Sant Lluís, que està a cinc quilòmetres de la mar. Aleshores Sant Lluís només eren tres carrers; és a dir: un carrer principal, que era la carretera de Maó a la platja, i dos carrers paral·lels i polsegosos. De Sant Lluís a la cala s'hi anava per una carretera una bona part de la qual era sense asfaltar. Sortint del poble, a l'esquerra, primer hi trobaves el cementiri. L'endemà d'arribar a l'illa la tieta Lali sempre ens hi duia, a mi i a la Neli, i m'agradava entrar en aquell recinte de tombes senzilles i emblanquinades, i ens aturàvem davant d'un nínxol gran. «Aquí hi ha la mare», ens deia la tieta, i ens hi quedàvem una estona sense dir res. Jo mirava els dos xiprers foscos i després, en sortir a la carretera, la tieta assenyalava les cases blanques que es veien al fons, a la dreta. «Allò és Torret», deia, i afegia: «i seguint tot recte arribes a la cala», però nosaltres ja ho sabíem perquè aquella carretera la fèiem moltes vegades a peu. Sorties del poble, trobaves el cementiri, després venia Torret a la dreta, i més endavant cinc quilòmetres de pols blanquinosa, amb parets seques a banda i banda, algun casalot que ens tenia intrigades perquè semblava ple de misteri, cases amb jardí, un molí vell i trencat, una desviació a la dreta que anava a Punta Prima, un pou vell i rovellat entre les oliveres platejades que

hi havia a l'esquerra de la carretera... I sempre aquell paisatge sec, pedregós, que a finals de maig a segons quins llocs s'omplia de gallerets, que eren com gotes de sang caigudes del cel.

De vegades la carretera la fèiem amb la tartana des conco Bussotil, o bé les tietes llogaven un carro i la Neli i jo agafàvem les regnes d'aquell cavallot lent i cansat, però generalment la fèiem a peu, sortint d'hora del poble per estalviar-nos el pitjor de la calor. A estones ens havíem de parar perquè la tieta Marina es torçava el peu, o perquè es queixava que tenia set. Recordo que el cel sempre era impecablement blau, i que se sentia alguna cadenera, o com m'agradaven els sorolls que nosaltres mateixes fèiem en caminar. La resta era una vibració tènue de l'aire, una carícia càlida del sol que s'alçava encara grogós, preparant-se per escalfar les pedres cantelludes que jo em volia imaginar com si tinguessin unes dents llargues i esmolades. També n'hi havia que, segons com, semblaven calaveres amb els ulls orbs, quietes al capdamunt de les parets, expectants. Les tietes duien uns barrets de palla que a mi em feia molta gràcia, i la Neli duia al cap un mocador amb quatre nusos. I així anàvem de Sant Lluís a la cala, amb els peus i les cames empolsegats, sense pressa, dues dones grans amb dues criatures, caminant a poc a poc, aturant-nos a mirar el cel, bevent aigua de l'ampolla, assenyalant un ocellot negre que passava entre els arbres... A mi em semblava que, després del fred de l'hivern a Barcelona, de cop una mà misteriosa ens havia dut a l'illa on vivíem tranquil·les i els dies no s'acabaven mai, plens de sensacions noves que de nit, quan sortia a la terrassa per escoltar el mar, no podia ni abastar.

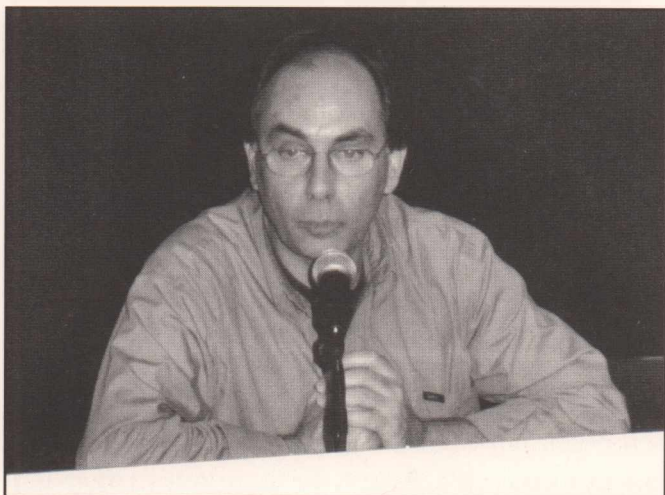
D'allí estant, a les fosques, vèiem la terrassa de l'hotel, amb emparrats de bombetes que anaven d'arbre en arbre. I si hi havia lluna també vèiem l'arenal i els perfils foscos dels pins al fons. I davant de l'hotel, més enllà de la tanca de fusta, el camí que duia a l'altra cala, on l'aigua encara era més transparent. Pensava en el matí, quan m'havia llevat i el sol era una esfera encesa, quan la tieta Lali havia anat a buscar la llet i la Neli i la tieta Marina encara dormien... D'allò feia una eternitat. Abans d'esmorzar ja m'havia banyat davant de casa, entrant a l'aigua entre les barques i nedant en silenci. La tieta em vigilava, i després la veia enfilar-se pel caminó que anava entre les casetes blanques, amb la lletera a la mà. Més tard

ella feia torrades de pa amb all i em donava un got de llet. Ens assèiem a la terrassa i la Neli em demanava què pensava fer durant el dia. «No ho sé», li contestava. I aleshores començava un dia que tant em podia dur a ajudar els pescadors com a entaular-me amb la filla dels amos de la botiga, que parlava de bicicletes, de nines o de gossos. Tenien dos gossos i ella sempre deia que quan fos gran i visqués sola en tindria més, però que, segons la seva mare, dos ja eren massa. També podia ser que anés a l'hotel, on un conegut de la iaia feia de cambrer i m'ensenyava velles fotografies de l'illa, amb dones vestides fins als peus i amb mocadors al cap, o bé l'ajudava a parar les taules. De vegades me n'anava a caminar tota sola, m'arribava a la cala petita, pujava fins a la torre dels moros, sentia el vent a la cara, estirava els braços i alçava el cap per notar el sol als ulls. No volia pensar en res, en res de res, de res... Quan tornava a casa, la Neli tot just acabava d'esmorzar i la tieta Marina era asseguda a la terrassa mirant la mar. A mig matí em venia a buscar una noia més grans que nosaltres i pujàvem fins al garatge on treballava un xicot de la seva edat que netejava unes peces en benzina i ens explicava que volia anar a treballar a Maó, que quan fos més gran es compraria una moto i que aniria i vindria cada dia, però que de moment aprenia l'ofici, i que ja li agradava treballar en aquella cala, però que quan plegava mai no sabia què fer.

Tot això a l'illa, però a Barcelona era diferent. Els primers anys, el pare, les tietes i nosaltres dues vivíem en un pis. Ell treballava moltes hores i recordo aquella tarda que el pare va tornar a casa ple de sang perquè un grup de treballadors l'havien pegat. Més que res estava espantat, i es veu que durant dies no va sortir de casa. No ho sé, després el pare va conèixer la que seria la nostra madrastra, i a mi sempre em va semblar que el pare es va casar amb aquella dona castellana perquè no era valent. Era molt bona persona, però la mort de la mare l'havia desorientat i no sabia què fer. Quan es va casar amb la Rosario ells dos se'n van anar a viure a un altre lloc i nosaltres ens vam quedar amb les tietes. El pare sempre deia que de seguida aniríem a viure amb ell, però que la casa no estava preparada, i que així que ho estigués no hi hauria problemes, però que de moment estàvem millor amb les tietes. La Neli s'ho creia, i em volia fer creure a mi que el pare deia la veritat, però jo sabia que no, que allò era per

sempre, que la madrastra no ens volia tenir amb ella, que només ens volia veure de tant en tant, els diumenges, i encara menys quan va néixer el Pepito, al cel sigui. El pare patia molt per aquella separació, ho sé. Cada dia, quan plegava de la feina, ens venia a veure. Passava tot el temps que podia amb nosaltres, ens explicava contes, ens deia coses estranyes de com es feia el metro, de com eren les estacions, de la feina que tenia a l'oficina... S'enfilava les ulleres de vidres sense muntura amb dos dits i ens abraçava i ens omplia de petons i, tot i que la Neli deia que no, jo l'havia vist plorar més d'una vegada, o que els ulls se li humitejaven i la veu se li trencava, i llavors feia veure que tenia tos... Sí que era bo. Hi ha persones que són bones i altres que no en són. No s'hi pot fer més, i això ja ho he après. Neixes així, uns neixen bons i els altres neixen dolents. També n'hi ha que neixen seriosos, com la Neli, que no tenia ni té gens de sentit de l'humor, i altres com jo, que neixen amb ganes de riure's de tot, amb ganes de ballar, de conèixer gent nova, amb ganes de dir mentides per veure com reaccionen els altres. El pare va néixer bo, i no es mereixia res del que li va passar, perquè de fet ningú no s'esperava que la mare morís al cap de poc temps de venir jo al món, i, és clar, aleshores ell què hi feia a l'illa, amb dues criatures... Va marxar a Barcelona, va trobar feina de seguida, i nosaltres dues vam anar a viure amb ell en aquell pis fosc. Però llavors el pare es va adonar que ell a Barcelona tampoc no podia amb les dues criatures, i va fer venir les tietes, que ens van cuidar tota la vida, fins que van morir, primer la Marina, que estava malalta i no hi tocava gaire, i després la Lali, que en quedar-se sense la seva germana es va anar apagant. Entremig de tot això el matrimoni del pare, el naixement del Pepito, i tot el que va venir amb el meu casament, la maleïda guerra que va dur el pare a la presó on va morir de seguida, malalt, i la gana, i tot plegat tanta misèria que no sé ni per on començar.

sí que la recordo bé, la iaia. A mi i a la Neli ens agradava veure-la els matins, quan s'asseia al pati del darrere, on feia fresqueta, prop de la cisterna, pentinant-se els llargs cabells blancs. Em semblaven uns cabells de conte de tan llargs i blancs com eren. Els cabells d'una princesa que s'havia fet vella en el seu jardí, esperant el fill del rei que

Jordi Coca a l'Ateneu

l'havia de dur al gran palau on les dames de la cort la tractarien amb tota mena de miraments. Sí que era això, i el pobre pomer que hi havia al pati de la iaia jo me l'imaginava com una arbre que feia pomes d'or, una de les quals el príncep havia de collir amb la mà enguantada i després dur-la al pare de la iaia, que també era el rei, i que no podia donar el consentiment a aquell matrimoni sense haver rebut abans la poma d'or. Però, és clar, per aconseguir aquesta fruita el príncep havia de passar per tot de proves: li calia creuar el mar enfurit amb un vaixell de veles blanques i, arribat a terra, havia de lluitar amb uns pirates que l'acabaven fent presoner; però, gràcies a la seva astúcia el príncep aconseguia d'enganyar els pirates i, havent salvat els seus homes, tots vam emprendre a peu el llarg camí per les terres desèrtiques. I durant dies i dies, setmanes i mesos, el príncep s'enfrontava a mil dificultats que el feien patir perquè retardaven el seu viatge i que, tanmateix, com que formaven part de la seva vida, ell suportava amb resignació. Sabia que per damunt de tot li calia arribar a la terra de la princesa sense haver perdut ni un sol dels seus homes. Aquestes eren les regles que s'havien establert: fos per malaltia, fos per l'envelliment naturals, fos per una ferida (i molts dels seus homes van ser ferits al llarg del viatge), ningú no podia morir. Li va caldre, doncs, trobar remeis miraculosos, pactar amb fades i bruixes de tota mena, allunyar-se de la ruta millor per tal d'evitar perills... De vegades esclataven de sobte unes grans tempestes i el príncep i els homes que el seguien s'havien de refugiar en una cova que inicialment semblava segura però a les entranyes de la qual s'amagava un monstre de tres caps que els aguaitava amb sis ulls...

«Saps què et dic», feia la Neli, que no em cres del que m'expliques, perquè aquest conte te l'estàs inventant.

«Potser sí...», li responia jo, però per la manera que ella tenia de mirar-me sabia que els dubtes la rosegaven.

Ara, era veritat que la iaia tenia una llarga cabellera, un riu de cabells blancs pels quals es passava la pinta (la iaia es deia Anna), asseguda a la part més fresca del pati del darrere, prop de la cisterna, mirant el pomer de les fruites d'or. Les mans. Semblaven de pergami. Eren gruixudes, i tenia les faccions de la cara arrodonides, suaus, dolces, i uns ulls negres d'ocell malfiat que ho veia tot, ho sabia tot, ho endevinava tot... Això, i les olors d'aquella casa. Sí, perquè es conco en Toni, el fill de la iaia, era fuster i treballava a casa. Quan entraves a la vivenda de primer et trobaves un banc de fuster arraconat al passadís, i tot de caixes i eines... Però passat aquest primer espai venia la casa, que la iaia tenia com una patena, pulcra, endreçada, amb detalls que em feien gràcia, com aquelles flors seques que eren a la prestatgeria on hi havia els pots amb herbes, camamilla, poniol, farigola, i coses així. Es conco tenia el taller al final del pati del darrere, en un cobert al costat del qual hi havia una altra sortida. I, estranyament, entre aquell banc de l'entrada del davant i el cobert del darrere, semblava que s'hagués tallat del tot la comunicació. Ni una mica mica de pols, ni res de res en tota la casa, tret d'aquella olor del màstic (mig peix mig llentiscle) que no era desagradable, o sí, però a la que t'acostumaves i que jo havia associat a l'illa, a Sant Lluís, a l'àvia, als estius i les vacances, a la cala i la cova, i a l'hotel Xuroi, on es conco anava a fer un ginet i a parlar amb el cambrer conegut de la iaia, perquè de vegades es conco treballava per l'hotel, adobant finestres, o el que fos. Els estius, quan arribàvem a l'illa, en entrar a casa de la iaia (ella ens esperava sempre a la porta, ens abraçava amb dolcesa i ens omplia de petons: «ses meus nines, ses meus nines...»), el primer que volia era sentir aquella olor penetrant que semblava haver-se aferrat a les parets i a terra, que inicialment era forta i després s'amorosia, i que jo trobava que era l'acompanyament perfecte per als tapets que hi havia a la taula o damunt la consola. La flairava amb els narius i els ulls ben oberts —perquè aquella olor jo la veia—, i la seguia per la casa tal com fan els gats quan cacen els efluis amb el

musell com si fossin palpables, físics, i m'adonava d'això que dic, de com s'atenuava aquella flaire punyent a mesura que entraves a la casa, tot i que mai no arribava a desaparèixer. Al pis de dalt, on hi havia les habitacions, i encara més amunt, a les golfes, que la iaia en deia porxos i on tenia penjats tomàtiques i pebrots, cebes i alls, allí encara perdurava aquella olor especial que em duia la memòria del mar i de peixos passats. Era estrany que la iaia, amb aquella tarota que tenia (la recordo, efectivament, amb un nas gros, ample i ben plantat) no es queixés de l'olor penetrant que la feina del conco escampava per la casa, però potser no hi podia fer res.

Allò, amb el tràfec i els nervis previs al vaixell, era l'inici de l'estiu. El pare ens acompanyava al port, i les tietes, la Neli i jo, ens assèiem a les gandules de coberta tot pregant que fes bona mar. Ell es quedava en terra, amb el trajo d'americana encreuada, ses ueres sense muntura i aquell aire fràgil que m'entendria, agitant el braç i enviant-nos petons amb la mà... L'estimava el pare. Jo no podia saber res de res del que li passava, però el veia bo, preocupat per com li anava la vida, forçat potser a fer coses que l'entristien, sincer quan ens deia que lluitaria per donar-nos el que necessitàvem, i quan ens llegia contes, la Neli dreta al seu costat, sorruda, i jo asseguda a una de les seves cames, mentre ell anava passant les pàgines a poc a poc. I després, quan tots anàvem a dormir (abans de casar-se amb la Rosario), ell es quedava assegut a la taula del menjador, amb un munt de papers que llegia i rellegia, escrivint coses als marges, fent sumes llarguíssimes i no sé quantes coses més.

I així, quan el vaixell se separava del port i el pare s'anava fent petit, jo em quedava agafada a la barana, plorant en silenci perquè trigaria a veure el pare, però alhora contenta perquè retrobaríem la iaia, sempre igual, tot i que ella deia que era més velleta. La Neli, és clar, així que sortíem del port ja es marejava, i, quan havia perbocat, la tieta Lali la duia a rentar-la i després ens deia que no ens podíem allunyar tant que ella no ens veiés, «déu nos en guard que passés colque cosa», sempre pendent de la tieta Marina, que no es movia de la gandula en tota la nit i feia cara d'espant.

Aquella cabellera blanca de la iaia, perfumada amb lavanda, que es pentinava al pati del darrere, era l'estiu. I també ho era que, quan arribàvem a port, la ciutat semblava adormida i els que

anàvem al vaixell baixàvem per una passera. Es conco, que era fadrí, tenia la cara rodona i els ulls petits, i somreia tot mostrant unes dents molt blanques. Parlava amb frases escarides, tant, que a estones semblaven a mig fer: «idò, anam?», o, encara: «i que en sou de benvingudes...» A mi em feia gràcia com parlava i me'l mirava i reia, però la Neli deia que es conco era una mica curt, com la tieta Marina, però diferent. I també deia que era molt garrepa perquè en tot l'estiu només ens comprava un gelat i res més, un gelat que era el seu regal, poc abans de les festes, quan les vacances ja s'estaven acabant. Però aquell primer dia es conco en Toni ens venia a esperar al port de Maó, amb la tartana que llogava, i tots, les tietes, ell, nosaltres dues i s'homu que menava es cavall, empeníem el camí cap a casa de la iaia, passant per aquell tros de carretera dels afores de Maó amb cases a banda i banda, que era on havia nascut i viscut la mare fins que en casar-se amb el pare va passar a Sant Lluís, que és on vam néixer la Neli i jo. El Maó d'aleshores el recordo amb carrers que feien molta pujada, carrers empedrats, i cases netes i ben pintades. Només posar el peu a l'illa jo ja pensava en les festes, que era quan hi havia l'orquestra a l'esplanada de l'Ajuntament i hi feien ball i jo ballava sense parar, tota la nit, amb les nenes i els nens del poble.

i també m'agradaven les pluges d'estiu, quan tot d'una se sentia un tro enorme que retronysia per les cambres (vist el pis de Barcelona aquella casa era immensa perquè, a més de l'entrada amb el banc de feinejar des conco, hi havia el menjador, la sala, amb una finestra que donava al pati, on la iaia hi tenia les fotografies de la mare i les nostres, la gandula on s'asseia a cosir i aquell moble amb la roba pel dia que es morís, la cuina a l'altra banda, des d'on se sortia al pati... Al menjador veies l'escala de pedra que s'enfilava a les habitacions, quatre o cinc, no ho sé, moltes, totes grans, amb finestres que donaven al carrer o al darrere, amb aquells llits grans i els mobles foscos que estaven ben posats, sempre impecables i sense ni mica de pols. I l'escala anava més amunt, a les golfes que he dit) i tot brogia amb la tempesta. Jo m'asseia prop de la finestra baixa, la que donava al pati, i esperava que descarregués amb gotes grosses que semblaven esclatar a terra com fruites. Em sentia acollida, segura, i pensava en

el pare sense tristesa perquè ell treballava per nosaltres i ens enviava a l'illa perquè allí estàvem millor que no pas al pis, on les tietes s'avorrien i nosaltres no sabíem què fer.

Amb la pluja la casa sencera quedava tranquil·la, i aquell silenci de sempre, interromput a estones per la mica de tos de la iaia, era agradable. La Neli deia que preferia sortir, però no era així que anaven les coses, i de fet hi havia uns dies bons i uns altres de pluja, i cada dia era diferent. Un d'aquells dies, per exemple, es conco va entrar de sobte, tot moll, com un pollastre, i tenia els cabells xops a la cara i s'espolsava les mans. I una altra vegada la pluja semblava una cortina i es va fer fosc de seguida i la iaia va encendre els llums. Jo pujava a les cambres i mirava els cobertors blancs, els capçals foscos, la tauleta fosca, la finestra amb cortines blanques... En una cambra hi havia una gran butaca de color granat i una làmpara el pàmpol de la qual era verd. De la cambra següent m'agradava l'escriptori amb persiana i la cadireta negra. En recordo una amb una antiga làmpara d'oli que penjava del sostre i que, segons la iaia, ara ja no s'encenia...

i és que, a més de garrepa, es conco feia coses estranyes, i en això la Neli tenia raó. Entrava i sortia molt, tot plegat es rentava de dalt a baix, s'afaitava, es vestia com per mudar i ja no tornava fins tard, quan nosaltres dormíem.

«La filla del forner m'ha dit que es conco és amic de les dues dones angleses», em deia la Neli, «i que alguns dies el conviden a sopar. Es veu que ell els arregla les portes, i que fins i tot els fa uns mobles que elles dibuixen. Una, la més vella, té els cabells vermells i la cara gravada, i l'altra té les celles gruixudes i fosques i toca el violí. Van arribar fa anys i ningú no sap de què viuen, perquè no treballen ni fan res de res. Són als afores, en una casa del camí que va a Es Consell, i sempre tenen tots els llums de la casa donats. Si hi passes, quan és fosc, les pots veure llegint, cuinant, jugant a cartes o fumant. Tothom les troba estranyes, però elles s'esforcen a parlar en català i tot i que els costa, es fan entendre, però quan parlen entre elles sempre ho fan en anglès i ningú no sap què diuen. Ell ho sap perquè el seu pare els duu el pa cada dia, al matí, ben d'hora, i ja les troba al jardí, netejant els testos, traient les fulles seques o podant, segons el temps que sigui. Viuen

aquí sempre, estius i hiverns, i de vegades lloguen la tartana per anar a Maó. Llavors passegen tot el dia, dinen en un restaurant i en caure la tarda s'asseuen en un cafè i parlen fins que s'homu de la tartana les va a recollir per dur-les a casa seva. No els importa que la gent les miri, i tenen un jardí molt bonic, ple de flors, i per feinejar es posen uns davantals estrofolaris que els arriben fins als peus. Es conco els va fer uns mobles així que van arribar a Sant Lluís. Van llogar la casa huida i elles la van pintar. Es conco també els va fer moltes prestatgeries i quan van ser acabades els va arribar un munt de llibres que venien en grans caixes de fusta. Durant dies i nits elles dues es van dedicar a enfil·lar els llibres, i de tant en tant encara els arribaven més coses que venien de l'estranger: catifes, quinquers, baguls amb roba... És estrany que s'hagin fet amigues des conco, i a mi em sembla que quan es vesteix tant és perquè va a sopar a casa d'aquestes estrangeres. Una nit, fa anys, es veu que la del cabell vermell va començar a picar a la porta de casa, aquí, a casa de la iaia, i que cridava es conco pel seu nom, però amb accent anglès, Toni, Toni, i que tant es conco com la iaia van baixar per veure què passava. L'altra, la que toca el violí s'havia posat malalta i quan el metge va dir que calia dur-la a l'hospital, la dels cabells vermells es va espantar molt i va venir a buscar es conco. El metge mateix, que té un cotxe, les va dur a Maó i el conco les va acompanyar. Feia vent i el metge conduïa a poc a poc, i en arribar a l'hospital la van haver d'operar. Tot va anar bé i s'hi va estar una setmana llarga, i es veu que es conco l'anava a visitar cada dia, en la bicicleta. La dels cabells vermells es va quedar amb la seva amiga fins que totes dues van tornar a casa, i llavors li van voler agrair el que havia fet per elles i el van convidar a sopar. Després, d'ençà del que et dic, cada dos o tres mesos, tornen a sopar junts, i ell sempre que hi va aprofita per demanar-los si necessiten res, si els cal cap lleixa nova o coses així. Però el fill del forner també m'ha explicat altres coses.»

«Quines?»

«No te les vull dir.»

*(Text llegit per Jordi Coca
a l'Ateneu de Castellar el 24-10-2001.
Correspon a una novel·la
encara en fase de redacció)*

Les dones del segle XXI

Maria-Antònia Oliver

Era el segle XX, a mijans de juliol de 1997, quan a mi em varen trasplantar el cor. Em varen posar un cor jove, de vint-i-cinc anys, dins la meva estructura —dins la meva carcassa, hauria de dir— prou malmesa de cinquanta. Una bomba —no sé si era d'home o de dona, ni de quin color tenia la pell, ni si era d'alguna religió, ni quina llengua parlava—, una bomba, dic, que manxava esplèndidament i em feia rutllar totes les altres parts del meu cos i també, també, ajudava que la meva ment funcionàs més bé que abans.

Jo sabia, d'abans que es fes el primer trasplantament —de cor, de ronyons, de medul·la—, que el cor era com el fetge, o els pulmons o un altre òrgan qualsevol, i que allà on s'ubiquen els sentiments —en ple segle XX i no sé si a totes les cultures del món— no era el cor, encara que utilitzàs, de tant en tant, expressions com “t'ho dic de tot cor”, “t'estim amb tot el meu cor” o “he après aquest rodolí de cor” “o fer el cor fort”, formulacions que són a l'ordre del dia, si més no, de tota la suposada civilització dita occidental, des de les classes més populars fins a les més cultes, fins al punt que, fins i tot en els assaigs més erudits, es tendeix a separar el cervell, que és on es generen els pensaments, i el cor, que és on suposadament es generen els sentiments.

D'ençà que em varen dir que l'única solució per a mi era un canvi de cor, ja no vaig poder utilitzar cap d'aquestes frases fetes. Ni de paraula ni per escrit. El meu metge es burlava amistosament de la meva mania lingüística però em donava la raó. “El cor és un bistec”, deia a una senyora que es queixava perquè el seu marit trasplantat passava, com tots els trasplantats de cor per altra banda, per una fase eufòrica que ella trobava insuportable. “El cor és un bistec, senyora, i al seu marit només li hem canviat un bistec, no a tot ell. El que passa és que estava tan malalt que no es podia manifestar tal com era, i ara sí.”

També jo vaig passar per aquesta eufòria. Va ser una època d'aprenentatge, feliç aprenentatge, de coses que abans podia fer i que la malaltia m'havia fet oblidar. Era feliç, als meus cinquanta

anys, d'aprendre a enfadar-me amb el món com abans d'estar malalta, d'aprendre a disfrutar i a patir de la vida com deu anys abans. Dues coses, només, no havia oblidat amb la malaltia: escriure i estimar. Però després de tenir un cor nou, podia escriure i estimar amb força renovellada. Tenia la meva felicitat petita que m'omplia el cervell.

Crec que hi ha dues menes de felicitat, la Felicitat, en majúscula, que és col·lectiva, universal i utòpica, que potser no s'aconseguirà mai però a la qual tenim dret totes les persones i per la qual tenim el deure de lluitar, i una felicitat petita, que és personal, intransferible, que tenen les persones optimistes, la gent positiva, i que ajuda a passar els mals tràngols. Jo tenia, doncs, aquesta felicitat petita tan a flor de pell que, tot i que era intransferible, els meus amics podien tocar-la.

Però aquesta felicitat petita, aquest aprenentatge feliç, aquest tornar a ser jo amb el cor que m'havien posat, es va estroncar salvatgement quatre mesos després del meu trasplantament, quan varen diagnosticar càncer al meu company.

En Jaume Fuster, escriptor, es va morir mig any després que a mi em canviassin el cor, i amb ell es va morir el meu millor amic i el meu millor amant durant vint-i-nou anys. Se'm va morir la rosa dels vents i les paraules. Ni la literatura, ni els amics, ni la ideologia no em servien —no em serveixen encara— per refer-me de la ràbia i del dolor. Ràbia perquè ell ja no és, perquè ell ja no existeix; dolor perquè no hi és, perquè no el tenc amb mi. Fa un any, quatre mesos i devuit dies.

Què puc dir, doncs, ara que no tenc ni llevat, ni migjorn, ni mestral? Què pot dir de les dones del segle XXI una dona del segle XX que ha quedat sense paraules?

Tenia ganes, tenia necessitat de dir coses com aquestes en públic. Tenc necessitat d'utilitzar les paraules —els mots que sempre m'havien estat amics— per expressar els sentiments i que la gent que m'escolta m'entengui. Ho he fet alguna vegada, però els meus sentiments, les meves sensacions, els meus pensaments, els meus raonaments no obeeixen cap llei que jo hagi conegut fins ara i,

M. Antònia Oliver
a l'Ateneu

per tant, és molt difícil, és impossible que pugui posar en paraules coses que no conec. Quan escrivia ficció, m'inventava les històries, és a dir, les pensava abans, les raonava, discutia amb els personatges inventats i, si la majoria de vegades acabaven fent el que volien elles o ells, era perquè jo els deixava, és a dir, coneixia d'abans els personatges, les històries, les situacions. Quan escrivia una conferència o un article, sabia què volia dir, què havia de posar i, si de cas, abans m'informava el que calgués. Però ara, les meves històries, les meves situacions són desordenades, convulses pertorbades. No les coneixia d'abans. Per això tenc por que no em pogueu entendre, perquè ni jo no m'entenc ni les paraules que abans m'eren amigues no expliquen el que vull dir.

Quan escric això, a la meua casa de Mallorca —se senten uns nins que juguen al meu portal—, ho faig sense cuirassa, sense embolcallar-me amb una bombolla o amb una closca que em pos sempre —o gairebé sempre— que parl amb algú des de fa un any i quatre mesos. Pens que és el mínim que puc fer, ja que vosaltres m'escoltau i potser us preguntau què dimonis hi he vingut a fer aquí. Pens, també, que no cal que traguem totes plegades cap conclusió. En definitiva, hem vingut per explicar-nos les nostres experiències, els nostres sentiments, per aprendre a anar plegades malgrat les nostres diferències, i això és el que jo he intentat fer.

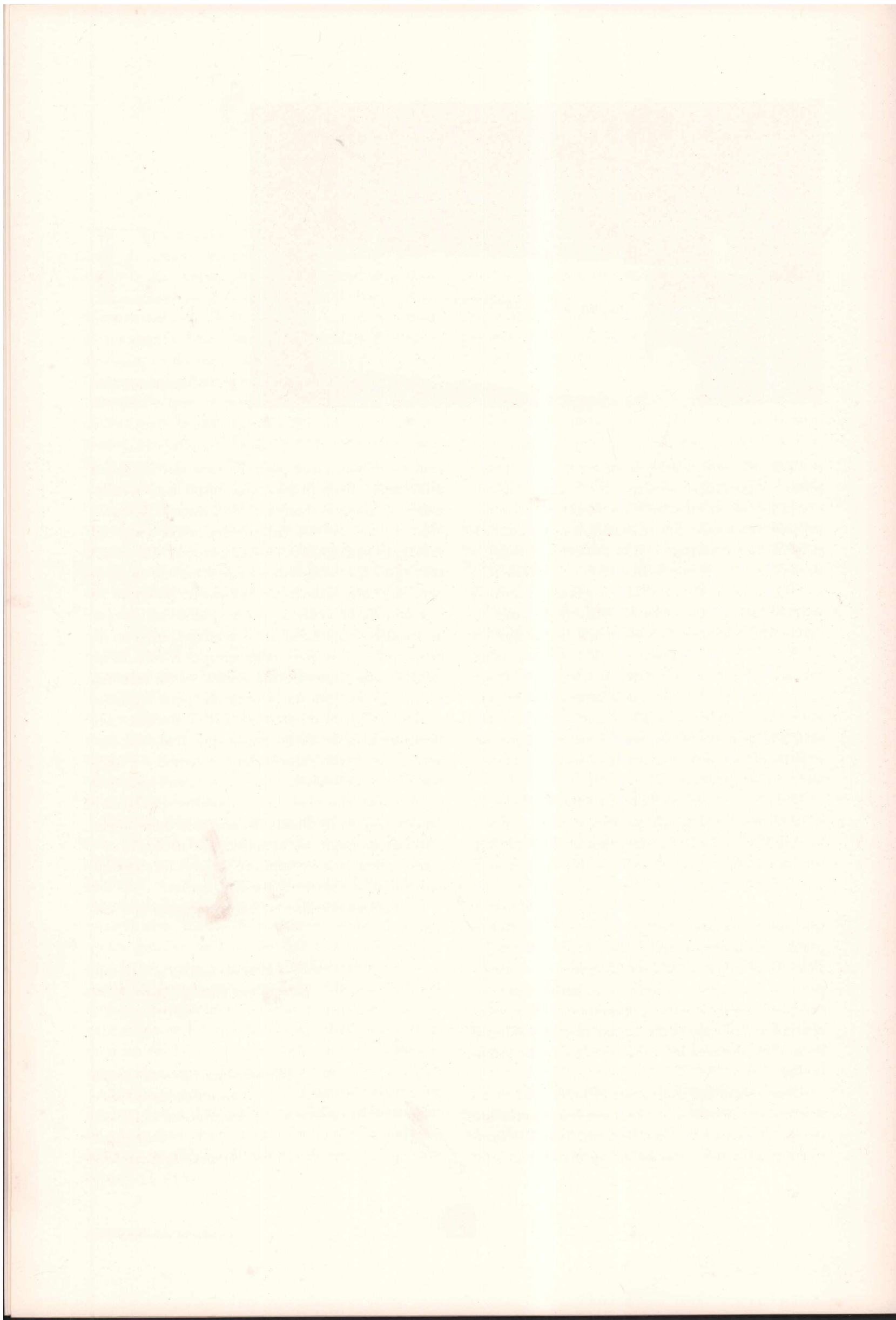
Com serem les dones, en el segle XXI? A mi m'agradaria pensar que serem més bones i més lliures que en el segle XX. Com estarem? També m'agradaria pensar que estarem en un nivell d'igualtat

amb els homes, i que podrem mantenir la nostra diferència? Però pensar això implica generalitzar, i les generalitzacions, crec, no són acceptables en el nostre cas. Vull dir que, en el desgavell dels meus pensaments, encara puc destriar, adesiara, coses que m'agraden i coses que no m'agraden, coses que estan bé i coses que no ho estan. Sé que no està bé venir aquí i despullar-me davant de vosaltres com ho he fet —a mitges, tot s'ha de dir—. No està bé, però m'ha agradat fer-ho. M'ha agradat que hagueu estat còmplices de la meua pena —no és aquesta la paraula, però d'alguna manera ens hem d'entendre, oi?—. Perquè això és el que hem de ser les dones que, d'alguna manera, som capdavanteres del feminisme —i hauré de ser feministes mentre quedi una sola noia a qui se li ablacioni el clítoris i mentre quedi, com deia la Simone de Beauvoir, una sola dona mediocre que no pugui fer el mateix que un home mediocre. Hem de ser còmplices malgrat les diferències, i lluitar a favor de les diferències.

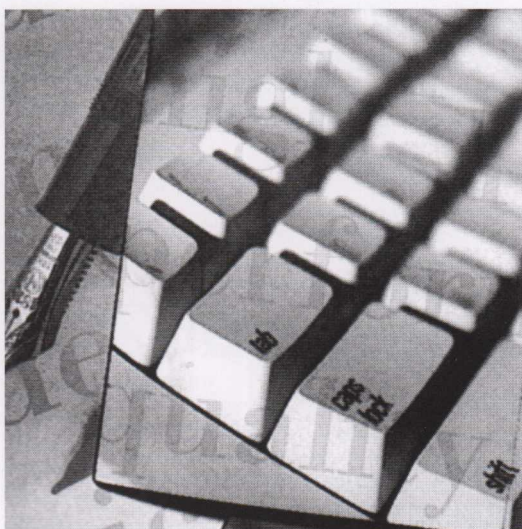
Com serem al segle XXI? Voldria pensar que més felices.

Maria-Antònia Oliver
Barcelona-Biniali, juny 1999

(Conferència pronunciada
en un congrés sobre
les dones al segle XXI.
Text llegit
a l'Ateneu de Castellar
el 19-12-2001)

db

**TERMINI DE
LLIURAMENT DELS
TREBALLS: 31 DE
MAIG DE 2002**

**III CERTAMEN LITERARI
DE CASTELLAR
JOAN ARÚS**

Ajuntament de
Castellar del Vallès

y

MARTA LLOBET

Del 13 al 28 d'abril del 2002

Sala d'exposicions

WATS·ART

Feiners de 6 a 9 del vespre

Festius de 12 a 2 i de 6,30 a 9 del vespre

Sant Pere d'Ullastre, 9 - Tel. 93 714 55 71
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

artilletes

Núm. 34 - Any XVI - Març 2002

Direcció i coordinació: Josep Ramon Recordà

Col·laboren en aquest número:

Jaume Muntada, Stewart Conn, Anna Crowe,

Miquel Descot, Francesc Daví,

Josep M. Espinàs, Josep Ramon Recordà,

Sílvia Sáiz, Ernest Gallart, Josefina Llauredó,

Rita Culla, Josep Gerona, Llorenç Sagalés

Cisquella, Carles Martínez Calveras,

Jordi Coca, M. Antònia Oliver.

Edita: Artilletes

Av. Josep M. Valls, 35

08211 Castellar del Vallès

Fotocomposició i impressió: Castellargraf, S.L.

Puig de la Creu, 3 - 08211 Castellar del Vallès

Dipòsit legal: B. 14.427-1986

Portada: Fotografia de Jaume Muntada (fragment)

Preu d'aquest número: 6 euros

Preu de subscripció any 2002: 12 euros

EUOLLAR®

LI COMPRA EL SEU IMMOBLE

**SERIETAT, GARANTIA, SEURETAT,
EXPERIÈNCIA, EFICÀCIA,
PROFESSIONALITAT**

**No són paraules, són fets!!
I si no truqui:**

93 714 47 47

Euollar -Ctra. Sentmenat, 48- Castellar del Vallès
<http://www.euollar.com>

ROGER DE LLÚRIA, 4
castellar del vallès

**93 714 3115
62 981 3567**

Corbats d'alumini, portes,
finestres, persianes,
mampares de bany,
mosquiteres, tendals
cortines exterior
i vidres en general

construcciones

Antonio Ramirez, s.l.

Cra. de Sentmenat, 74, baixos
Castellar del Vallès

Tel. i fax 93 714 61 55 - Mòbil 629 72 69 69

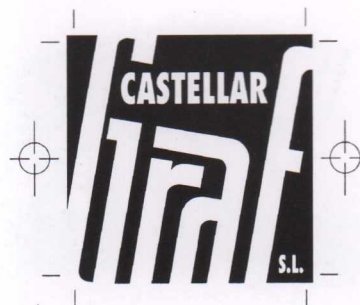

**CONFECCIÓ DE CORTINES,
CONXES I EDREDONS**

*Venda d'objectes de regal
per a la llar i els infants.*

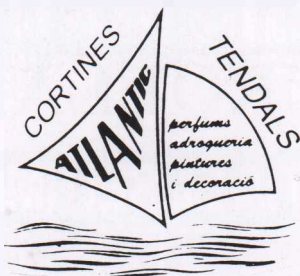
Passatge 22 - Local 4
08201 CASTELLAR DEL VALLÈS

Tel 937 14 70 51

Puig de la Creu, 3 - CASTELLAR DEL VALLÈS
Telèfon i fax: 93 714 51 42

ATLÀNTIC

Carrer Major, 120 - Tel. i Fax: 93 714 78 03
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

a s s o c i a c i ó
c o m e r c i a n t s

Acc

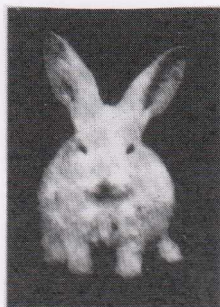
Castellar del Vallès

Rascuet

Jordi
casa Germans Masaguer, S.L.

Joieria - Relotgeria - Objectes regal

Barcelona, 11 - Tel. 93 714 55 95
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

Bar-Restaurant

FRUTOS

CASA PIONERA
DEL
CONEJO AL AJILLO

Lleida, 12 - Tels. 93 714 64 49 - 93 714 26 31
CASTELLAR DEL VALLÈS

**LA NOVA TINTORERIA CASTELLARENCA
AL SEU MILLOR SERVEI**

Barcelona, 76 (cantonada plaça Europa)
☎ 93 714 34 56

SERVEI A DOMICILI

Carrer Nou, 3
Castellar del Vallès
www.lavolta.es.vg

☎ 93 714 33 77

NUVIES

Av. Sant Esteve, 112-120

Tel. 93 714 47 60

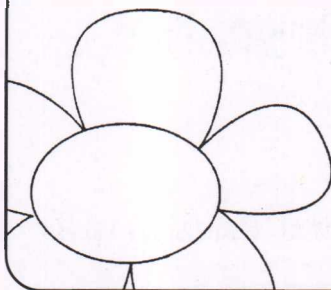
CASTELLAR DEL VALLÈS

IMMOBILIÀRIA / ENGINYERIA / CONSTRUCCIÓ
C/ Clavé, 7 - Tel. 93 714 52 85 - Castellar del Vallès

Floristeries Duran

Montcada, 6
Castellar del Vallès
tel. 93 714 21 93

Castellà Canudas

LLUM - FORÇA - AIGUA - CALEFACCIÓ

Clavé, 11 D - Tel. 93 714 59 06
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

DE COLOR VERD, S. L.

Jardineria i paisatgisme

Ctra. de Prats, Km 8,8 - Apartat de Correus, 63
Tel. 93 714 30 67 Garden - 93 714 75 07 Particular
608 35 18 06 Mòbil - 08211 Castellar del Vallès

Us convidem a viatjar amb nosaltres...

Sala Boadella, 3 - Local 1
Tel. 93 714 20 00 - Fax 93 714 22 76
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

F A R M À C I A

AVDA. SANT ESTEVE, 71 - TEL. 93 714 50 25
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

AUTOSERVEI
SANT
ESTEVE

«La botiga del astell»

Av. de Sant Esteve, 19 - Tel. 93 714 58 89
08211 Castellar del Vallès

MARIA CARME

Girbau

Bijuteria - Complements - Regals

Passeig, 87 - Tel. 93 714 27 81- Castellar del Vallès

ELECTRÒNICA MTV

Telèfon i fax 93 714 22 53

C/ Jaume I, 32

(davant de la plaça de Catalunya)

TELEVISIÓ - VÍDEO - SO

REPARACIÓ TOTES MARQUES

SERVEIS OFICIALS:

Tensai - Sontec - Record - Emerson - Kolster - Akiyama

Phicol - Albiral - Ar System - Nevir - Jamo - Logistocs

SO: Thomson, Telefunken, Saba, etc.

AUTOVAT, S.A.

SERVEI OFICIAL

OPEL

Exposició i vendes: Dr. Pujol, 2 - Tel. 93 714 87 53

Taller: Terra Alta, 11 (Can Carner) - Tel. 93 714 33 85
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

TALLER VILACLARA, S. A.

Agència **RENAULT**

Passeig, 72 - Francesc Layret, 41

Tels. 93 714 51 91 - 93 714 24 38 - Fax 93 714 86 52
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

AUTOCARS

Raya

SERVEIS DISCRECIONALS, EXCURSIONS
SERVEIS A FÀBRIQUES I COL·LEGIS

Sala Boadella, 3 - Local 1

Tel. 93 714 20 00 - Fax 93 714 22 76
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

**ESTEVE
MARCS**

emmarcacions
litografies
quadres
exposició
miralls
articles de regal

NOVA ADREÇA:

Dr. Rovira, 25 baixos - Tel. 937 144 893
08211 Castellar del Vallès

**JUGUETS - ESPORTS - PAPERERIA
TROFEUS ESPORTIUS - REGAL INFORMAL**

STOP

Major, 56-58 - Tel. 93 714 60 55

Ctra. Sentmenat, 78 - Tel. 93 714 28 74
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

Cal Sala
l'autoservei

Ctra. de Sentmenat, 29 - Tel. 93 714 59 34
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

Tintoreria i Bugaderia

**SANT
ESTEVE**

Horari: De 7.30 a 20.30 h. Dissabtes: de 8 a 14 h
Av. Sant Esteve, 76 - Tel. 93 714 74 13
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

MARTIN-ESTANC

TABAC - DIARIS - OBJECTES DE REGAL

Av. Sant Esteve, 29 - Tel. i Fax 93 714 59 72
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

CM 62
INFORMÀTICA

www.castellar.com
www.kserra.com
www.vadeweb.com

ORDINADORS / PERIFÈRICS / SERVEI TÈCNIC
XARXES / INTERNET / DISSENY WEB
CONSUMIBLES / FORMACIÓ...

Carrer Major, 62 - Tel. 93 714 66 66
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

**Centre Dietètic
i Nutrició**

TOT EN ALIMENTS NATURALS,
INTEGRALS I HERBORISTERIA

Av. Sant Esteve, 21 - Tel. 93 714 58 89 - CASTELLAR
Cremat, 11 - Tel. 93 788 54 32 - TERRASSA

PERARNAU
Assessoria

ASSESSORAMENT D'EMPRESES
FISCAL - LABORAL - COMPTABLE

Montcada, 21
Telèfon i Fax 93 714 84 02
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

**MOBLES DE CUINA
I BANY**

Marina

Botiga: Santiago Rusiñol, 31
Tel. 93 714 57 07
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

Restaurant

FRUTOS RAMÍREZ
CONEJO AL AJILLO

Dimecres tancat

Lleida, 8 - Tel. 93 714 58 90
08211 CASTELLAR DEL VALLÈS

FARMÀCIA
Casanovas

Lda. Rosalina Ros Casanovas

Av Sant Esteve, 3 - CASTELLAR DEL VALLÈS
Tel. 93 714 33 76

La cultura es mereix el nostre màxim interès

Potenciar la cultura és potenciar la creativitat, la convivència, el progrés i tot allò que enriqueix una societat moderna i avançada.

Al Banc Sabadell, la cultura ens mereix el màxim interès.

BancSabadell

PERE ROCA I ROUMENS / ARQUITECTE

CATALUNYA, 99 BAIXOS / TEL. 93 714 61 05 / CASTELLAR DEL VALLÈS

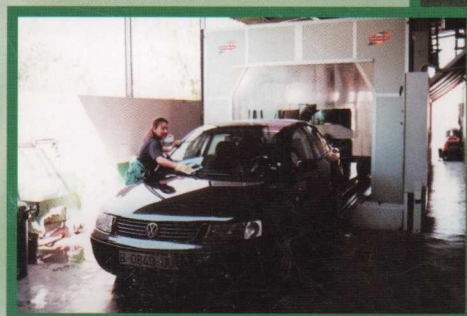
CENTRE MULTISERVEI DE L'AUTOMÒBIL

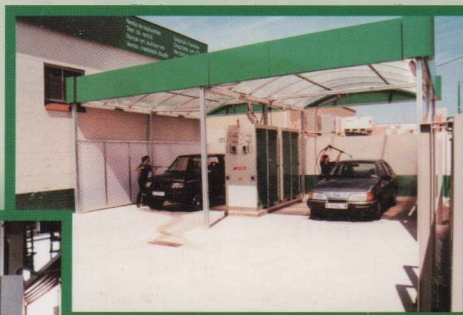
Tren de rentat Castellar

Diagnòstic Pre-ITV
Diagnosi d'avaries

Rentatge: Automàtic, semiautomàtic,
complet, etc.

Rentatge: Autoservei (Boxes)

Sala d'espera.

Botiga d'accessoris

Mecànica ràpida

I a més, rentatge de tapisseries i venda de tabac, refrescs, snacks i gelats.

HORARI RENTATGE

De dilluns a divendres:

Matí 8,30 a 10,00 Automàtics
10.00 a 13,30

Tarda 13,30 a 15,00 Automàtics
15,00 a 20,00

Dissabtes:

Matí 9,00 a 13,30

Tarda 15,00 a 20,00

Diumenges:

Matí 9,00 a 13,30

HORARI TALLER

De dilluns a divendres:

Matí 8,30 a 13,30

Tarda 15,00 a 20,00

Dissabtes:

Matí 9,00 a 13,30

C/. Montsià, s/n. - Pol. Ind. Can Carner - 08211 Castellar del Vallès - Tel. 93 714 21 33